

Ingunn Bjørkhaug, May-Len Skilbrei
og Kristin Alsos

Organisering, vilkår og hverdag i norske strippeklubber

Ingunn Bjørkhaug, May-Len Skilbrei og Kristin Alsos

Organisering, vilkår og hverdag i norske strippeklubber

© Fafo 2013

ISBN 978-82-324-0003-4 (papirutgave)

ISBN 978-82-324-0004-1 (nettutgave)

ISSN 0801-6143

Omslagsfoto: Colourbox.com

Omslag: Fafos Informasjonsavdeling

Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord	5
Sammendrag	7
1 Innledning	9
2 Metode og feltarbeid	13
Kartlegging av landets strippeklubber	13
Kunnskapstilgangen	14
Etiske retningslinjer	16
3 Strippeklubber i Norge i dag	19
Regelverk og motstand mot strippeklubber	20
4 Organisering av strippeklubbene	23
Foregår det prostitusjon på strippeklubbene?	29
5 Lønns- og arbeidsvilkår	33
Arbeidstaker eller selvstendig?	33
Dansere som er arbeidstakere	36
Arbeidstid og fritid	37
Dansere og andre arbeidsmigranter	37
6 Livet som danser på strippeklubb i Norge	39
Valg av arbeid og lønnsmuligheter	40
Rekruttering av dansere	41
Makt og maktforhold	42
Alkohol, arbeid og regler	44
Arbeidsliv, fritid og bolig	45
7 Konklusjon	49
Litteratur	51
Vedlegg 1 Informasjonsskriv alle	54
Vedlegg 2 Informasjonsskriv til danserne på engelsk	55
Vedlegg 3 Intervjuguide ledere	56
Vedlegg 4 Intervjuguide dansere	58

Forord

Denne rapporten er skrevet basert på en studie av vilkårene som tilbys personer som jobber med striptease på strippeklubber i Norge. Dette prosjektet ble gjennomført i løpet av 2012 og 2013. Barne-, likestillings- og integreringsdepartementet (BLD) initierte og finansierte studien. Vi takker BLD for anledningen til å sette oss inn i hvordan strippeklubbene organiseres og oppleves som arbeidsplasser.

Det empiriske arbeidet rapporten hviler på er utført av Ingunn Bjørkhaug og May-Len Skilbrei. Deler av det innsamlede materialet analysert og diskutert i et juridisk perspektiv av Kristin Alsos. Alsos står derfor ansvarlig for kapittel 5 som inneholder en analyse av kontrakter og regler for ansatte. Bjørkhaug og Skilbrei har skrevet og er ansvarlige for beskrivelsene og konklusjonene i resten av rapporten.

Vi takker informantene i studien som har deltatt med sine historier, og som har vært villige til å delta på dette prosjektet. Takk til daglig ledere som har stilt opp til intervju, og for god mottakelse på klubbene vi besøkte.

Oslo, mai 2013

May-Len Skilbrei, Ingunn Bjørkhaug og Kristin Alsos

Sammendrag

Strippeklubber har vakt mye offentlig debatt de siste årene, og det har vært stor interesse for å få vite mer om hva som faktisk foregår der. På bakgrunn av dette initierte og finansierte Barne-, likestillings- og integreringsdepartementet et forskningsprosjekt som Fafo har gjennomført i 2012 og 2013. Denne rapporten beskriver funnene fra dette prosjektet.

Utgangspunktet for beskrivelsene og konklusjonene i rapporten er empirisk arbeid i form av kvalitative intervjuer med 30 ledere, dansere og andre ansatte på stripeklubber, observasjon i klubbene og leilighetene der danserne bor, samt en juridisk gjennomgang av skriftlig materiell som kontrakter og regler. Søkelyset har gjennom hele prosjektet vært satt på hvordan stripeklubber organiseres i Norge, hva slags vilkår som tilbys kvinnene som danser der, og hvordan hverdagen i klubben arter seg.

Strippeklubbene er organisert og regulert som andre utesteder med skjenkebevilging. Det som skiller klubbene fra ordinære utesteder, er det faktum at det foregår scenedans og privatdans med avledning, og at danserne mellom scenedansene og de private dansene fungerer som vertinner som samtaler med gjester. Dette skjer under forutsetning av at gjestene kjøper champagne til seg selv eller champagne eller en annen høyt priset drink til danseren. Klubbenes inntekt kommer fra kjøp av drikke til gjestene og danserne og fra den private dansen, i tillegg tar noen av klubbene inngangspenger. Danserne får provisjon på det gjestene drikker sammen med dem, og/eller det gjestene kjøper av drikke til dem selv, samt at de mottar en andel av det gjestene betaler for den private dansen. I tillegg kommer driks, som fordeles på ulike måter ved ulike klubber.

De fleste av danserne kommer fra et EU-land og arbeider i Norge bare noen måneder av året. Vi har møtt kvinner fra både sentral-, øst- og sørøst-Europa. Ofte tar danserne oppdrag i andre europeiske land i tillegg til i Norge. Under oppholdet i Norge bor de fleste danserne i boliger som klubben disponerer sammen med de andre som danser i samme klubb. Vi fant variasjon i hvor godt organiseringen av klubbene så ut til å fungere. Noen ledes av erfarne og bevisste ledere, mens mangel på oversiktighet og profesjonalitet preger andre klubber.

Generelt fant vi at danserne var ressurssterke og bevisste på sine muligheter og rettigheter, og mange kombinerer jobben på stripeklubb med andre type arbeid og utdanning. Hva slags konsekvenser det å jobbe med stripping har for danserne på lang sikt, vet vi ikke basert på denne studien; vekten har vært på organisering av klubbene og vilkår der.

For å få arbeid på klubbene må danserne akseptere kontrakter der de blir behandlet som oppdragstakere, ikke arbeidstakere, og i rapporten diskuterer vi rimeligheten i dette. Vi konkluderer med at dette spørsmålet er uavklart. Danserne må også overholde et sett med regler som regulerer forhold ved fritiden. Spørsmålet er om disse reglene går for langt i så måte, og vi konkluderer med at disse reglene er problematiske. Et av de problematiske punktene i disse reglene er at det er forbudt for klubbens dansere å selge sex på fritiden. Det er forståelig at klubbens eiere vil verne klubben og seg selv mot halliktiltale ved å sikre at de ansatte ikke selger sex. Danserne gir også uttrykk for at de foretrekker å jobbe på en klubb med et slikt forbud fordi det påvirker hvilke kvinner som begynner på klubben, og dansernes rykte. Men det å selge sex er fullt lovlig i Norge, og hvorvidt ansatte på et utested gjør det i fritiden, må være opp til dem.

I intervjuene har spørsmålet om agenter som opererer i hele Europa og som formidler kontakt mellom klubber og dansere vært viktig. Lederne og danserne la vekt på at agentene ikke er viktig for de norske klubbene, men samtidig fortalte flere at de hadde kontakt med slike agenter. Vi vil si at vi på nåværende tidspunkt ikke har nok kunnskap om hvordan internasjonale formidlere eller agenter opererer, derfor kan vi ikke utelukke at det foregår utnytting av dansere i dette leddet. Det som taler mot at dette er et utbredt problem, er at danserne ser ut til å ha gode muligheter til å forhandle og flytte på seg ved hjelp av kunnskapen og kontaktene de allerede har etablert. Bransjen og rekrutteringen er utpreget nettverksbasert, og danserne vi har intervjuet, vet godt hvordan de skal bruke dette til sin fordel.

De siste årene har det vært mye bekymring rundt hvorvidt det foregår prostitusjon på strippeklubbene. Basert på den kunnskapen vi har samlet inn, kan vi ikke utelukke at det skjer, men vi har ikke sett noen indikasjoner på det. Klubbene tar forholdsregler for å sørge for at det ikke skjer, og med kjennskap til hvordan betaling og privat dans foregår, mener vi det vil være vanskelig å drive prostitusjon uten at det blir oppdaget. Vi har også fått innsyn i klubbenes kontrakter, økonomi og registre og observert at danserne får godt nok betalt til at det ikke presser dem til prostitusjon.

Avslutningsvis i rapporten anbefaler vi likevel videre utredning av vilkårene for dansere i strippeklubber sett i et europeisk perspektiv med vekt på agentenes rolle og en videre utredning av ulike europeiske modeller for regulering av strippeklubbene.

1 Innledning

Profesjonell stripping blir i perioder viet mye oppmerksomhet i norsk offentlighet. Dette skyldes både bekymringer for vilkårene kvinnene som arbeider med stripping, arbeider under, og bekymringer om at eksistensen av strippeklubber har negative samfunnskonsekvenser, for eksempel at det skaper et inntrykk av at kommersialisering av seksualitet og kvinnekroppen er helt greit.

Profesjonell stripping organiseres på flere måter i Norge i dag, men det meste av den organiseres gjennom utesteder der det foregår dans fra scene, og via såkalte strippeklubber som tilbyr privat dans. Det er disse klubbene denne rapporten handler om. Klubbene er organisert som utesteder, og driften deres reguleres etter de samme prinsipper og regler som andre utesteder med skjenkebevilling, og de er underlagt kontroll på samme vis. I klubbene serveres det alkohol og spilles musikk. Hoveddelen av lokalene framstår som et ordinært utested; det er en bar der og sittegrupper og båser der gjestene kan sitte. Det er tre karakteristikk ved klubbene som skiller dem fra andre utesteder. For det første foregår det scenedans med avkledning, for det andre foregår det dans med avkledning i lukket rom, og for det tredje oppstår det kontakt mellom danserne og gjestene under forutsetning av at gjestene kjøper champagne eller drinker. Konseptet varierer noe fra klubb til klubb; på noen klubber er det nødvendig at kunden kjøper drinker til danserne, andre steder er det nok at han kjøper champagne til seg selv.¹ Også i klubber der det sistnevnte er tilfelle, blir gjesten likevel oppfordret til å kjøpe en «lady's drink» til danseren også. Vi vil beskrive organiseringen av dette i senere kapitler, men vil her kort beskrive hva de tre elementene går ut på. Scenedansen er kanskje den mest iøynefallende delen av klubbens virksomhet og den delen gjestene kan se uten å betale ekstra. Scenedansen foregår på en scene med en eller to stenger som danserne i ulik grad gjør bruk av i showet. I løpet av dansen kler danseren av seg sceneantrekket sitt, men ikke nødvendigvis alt. Gjestene kan i tillegg avtale en sesjon med privat dans med en av danserne. Denne dansen er tidsavgrenset og foregår i et lukket eller delvis lukket rom. Gjesten bestiller og betaler for den private dansen til for eksempel bartenderen i klubben. Prisen for privat dans er fastsatt av klubben, og summen betales på forhånd. Denne dansen kan overværes av en enkeltperson, et par eller en gruppe. Når danserne ikke opptrer på scenen eller i et lukket rom, snakker de

¹ I rapporten beskriver vi gjestene i klubbene som menn for enkelthets skyld. Også kvinner besøker klubbene, oftest ifølge med menn, men mannlige kunder er normen.

med gjestene, men dette er under forutsetning av kunden handler varer fra baren som danseren kan få provisjon for. Ved å kjøpe en drink eller en flaske champagne kjøper kunden seg selskap med danseren. Dette foregår i åpent rom. Noen av klubbene tilbyr i tillegg tjenester utenfor klubblokalene. Dette er først og fremst snakk om at danserne deltar på utdrikningslag eller andre tilstelninger. Ved slike anledninger reiser en eller flere dansere ut sammen med en vakt. Noen av klubbene har mannlige dansere som kan leies ut til tilstelninger.

Strippeklubbene er altså utesteder, men av en spesiell karakter. På den ene siden er stripeklubbene arbeidsplasser i utelivsbransjen som helt eller delvis forholder seg til regler for norsk arbeidsliv. På den andre siden regnes bransjen i mange sammenhenger som en del av sexbransjen (for eksempel i den organiserte sexarbeiderbevegelsen, se Ditmore, Levy & Willman red. 2010). Avkledningen på scenen og dansens karakter gjør det naturlig å forstå det å jobbe som stripper som en seksualisert jobb. Sammen med det faktum at gjestene i tillegg betaler for en samtale med danserne mellom dansene, betyr dette at jobben har en svært kjønnset og personlig karakter. En viktig del av jobben er å være en kvinne gjester har lyst til å se danse med få eller ingen klær på, og en de har lyst til å snakke med. Dette er helt klart et yrke der utseende og arbeidsutøvelse henger sammen. På den annen side er personlige egenskaper også viktige for å lykkes i denne bransjen. Å være omgjengelig og å ha evnen til å prate med kundene er nødvendige egenskaper.

Debattanter og politikere har de siste årene anklaget stripeklubbene for å være veritable skalkeskjul for prostitusjon. Tidligere studier av den norske innendørsprostitusjonen har gitt informasjon om at enkelte personer som solgte sex fra massasjeinstitutter, ved siden av strippet på private fester på 1990-tallet, og at det var overlapp på eiersiden mellom et par av massasjeinstituttene i Oslo og en stripeklubb (Skilbrei 1998). Det har også vært tilfeller av at massasjeinstitutter der det foregår prostitusjon, og barer der det foregår toppløsservering og private show, har vært samlokaliserte (se for eksempel *VG* 9.6.08). I to tidligere studier av østeuropeiske kvinners prostitusjon i Norge (Skilbrei & Polyakova 2006; Jacobsen & Skilbrei 2010) er det funnet bånd mellom stripping og prostitusjon på den måten at flere av de intervjuede kvinnene hadde blitt rekruttert til prostitusjon gjennom jobber på stripeklubber enten i hjemlandet eller i et annet nordisk land. At det tidligere har eksistert slike bånd, er ikke et bevis på at det foregår prostitusjon på stripeklubbene som drives i dag. Det viser likevel at det er nødvendig å synliggjøre og diskutere denne sannsynligheten, ikke minst på grunn av at beskyldninger om utstrakt prostitusjon er et av argumentene som motstandere mot stripeklubbene bruker. Sosialistisk Venstreparti (SV) stemte på landsmøtet i mars 2013 for et forbud mot stripping basert på argumenter om at de som arbeider med stripping, kommer fra fattige land, og at det angivelig skal foregå hallikvirksomhet blant agenter som formidler arbeid til dansere som vil jobbe i Norge. Det foreslåtte forbudet blir sett på som en forlengelse av forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester.

Vi tar bekymringer for prostitusjon og mulig menneskehandel alvorlig og vil diskutere momenter som taler for og imot at dette foregår i norske strippeklubber senere i rapporten. Vi har så langt lite forskningsbasert kunnskap om markedet for og organiseringen av stripping i Norge og om hvordan det å arbeide som profesjonell stripper oppleves. I denne sammenhengen mener vi at det er spesielt viktig å etablere kunnskap om hvordan strippeklubber drives. Når man skal kartlegge arbeidsforholdene ved strippeklubbene, er det spesielt viktig å se på den formelle organiseringen av arbeidsforholdene og driften. Hvordan er arbeidskontrakter og andre forpliktelser formulert? Hvordan er selve klubben utformet, og hvordan avgrenser man driften mot prostitusjon og beskytter de ansatte mot trakassering? Etter en redegjørelse for prosjektets mandat og framgangsmetoder presenterer vi en kort beskrivelse av helheten i strippeklubbene som finnes i Norge, og hvordan myndigheter på ulike nivåer har regulert denne formen for virksomhet. Etter en beskrivelse av det generelle, altså hvordan markedet og reguleringen av det over tid ser ut, går vi over til å beskrive det mer spesifikke, nemlig spørsmålet om hvordan strippeklubbene som er i drift i dag, organiseres, hva slags lønns- og arbeidsvilkår danserne tilbys, og hvordan organiseringen og vilkårene oppleves av danserne selv. Avslutningsvis oppsummerer vi de funnene vi har presentert i løpet av rapporten, og diskuterer implikasjonene av denne kunnskapen.

Kvinner som arbeider med stripping, blir omtalt ved flere navn, både hos dem som ansetter dem, og i media. Vi ønsker i denne rapporten å unngå å omtale dem som «jenter» eller som «strippere» fordi vi mener dette er stigmatiserende. For det første er de ikke jenter, men voksne. Det er grunn til å tro at alle som arbeider med stripping i Norge, er over 18 år og derfor myndige kvinner.² Ved å omtale dem som «strippere» belyser vi kun en del av arbeidsoppgaven de utfører, nemlig den eksotiske eller erotiske dansen. De stripper på scenen, men stillingen deres inneholder også arbeidsoppgaver som de utfører fullt påkledd. Vi velger derfor å bruke deres egen term, som er «dansere». Det er derimot riktig at de utfører stripping som en del av et sceneshow, så det er derfor ikke ukorrekt å henvise til dem som kvinner som stripper.

² I en storaksjon mot Dreams strippeklubb i Bergen konkluderte politiet med at de ikke fant noen uregelmessigheter da de foretok en identitetskontroll og regler for lønnsinnberetninger. Politiet refererte til at: «samtlige er EØS-borgere og lovlige. Ingen er mindreårige, og ingen er tidligere bortvist eller utvist fra Norge. Vi har ikke funnet noe galt» (*Bergens Tidende* 1.12.11: «Storaksjon mot Dreams»).

2 Metode og feltarbeid

Rapporten er skrevet på grunnlag av et forskningsprosjekt initiert og finansiert av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD). Departementet ønsket en gjennomgang av vilkårene som tilbys dansere på strippeklubber i Norge, fordi vi så langt har manglet systematisert kunnskap om hvordan disse drives. Målsettingen til prosjektet har derfor vært å kartlegge disse vilkårene og hvordan de oppleves for dem det gjelder. De fleste av de ansatte danserne kommer til Norge for å jobbe på klubbene og blir her bare i noen uker eller måneder av gangen. Det å være en slik kort-tidsmigrant i Norge kan av flere grunner regnes som noe som gjør danserne sårbare for utnyttning. På bakgrunn av dette har vi derfor særlig vært opptatt av spørsmål om kjønn og migrasjonsstatus og av klubbenes håndtering av seksualitet og kontroll. I den internasjonale litteraturen om stripping og strippeklubber er det vanlig å regne dette som en del av sexindustrien.³ Vi skal ikke ta stilling til om det er en rimelig fortolkning av klubbenes karakter, men spørsmålet om prostitusjon og seksuelle tilnærmelser og om dansen i seg selv forstås som seksuell, var et gjennomgangstema i intervjuene med lederne i klubbene og danserne der.

Kartlegging av landets strippeklubber

Vi har utelukkende forholdt oss til strippeklubber og dansere som jobber for eller på organiserte strippeklubber. For å kartlegge vilkårene danserne arbeider under der, og vurdere disse gjennomførte vi kvalitative intervjuer med ledere av klubber og danserne. I tillegg snakket vi med andre ansatte om organisering av driften, slik som dørvakter og bartendere. Vi besøkte klubbene, ofte over flere kvelder og ofte til sent på natten for å få et helhetlig bilde av virksomhetene. I de tilfellene arbeidsgiver sørger for husvære til

³ I «sexindustrien» inngår jobber som har en seksuell eller erotisk karakter (se for eksempel Mavin & Grandy 2013). Det er særlig porno, telefonsex, prostitusjon og stripping som regnes som en del av denne industrien, og merkelappen forutsetter ikke at virksomheten er koblet til andre former for seksuelle eller erotiske jobber. Det er grunn til å problematisere det at noen jobber defineres som del av en seksualisert sektor, både fordi det kan være en forenkling av det som foregår der, men også fordi det framstiller det slik at seksualitet, og eventuelt også utnyttning av denne, ikke finner sted ellers i arbeidslivet (se for eksempel Brewis & Linstead 2000).

danserne, har vi dersom det var mulig, besøkt boligen de bor i. Observasjon i klubbene og leilighetene ga oss innblikk i hvordan arbeidet og hverdagen til danserne organiseres, og hvilken oppfølging og boligstandard de møter. Vi har på grunnlag av dette hatt mulighet til å vurdere dansens karakter og hvordan andre ansatte som vakter og bartendere har oversikt over det som skjer på rommene der den private dansen foregår. I tillegg har vi fått tilgang til kontrakter og regler for danserne ved fem klubber, og vi har fått innblikk i dansernes inntekter og forholdet mellom grunnlønn, provisjon for salg av drikke og provisjon for privat dans. Til sammen er 30 personer intervjuet, og flere av klubeierne er intervjuet flere ganger.

Det sentrale i intervjuene har hovedsakelig vært spørsmål knyttet til arbeidsforhold, ikke livet som danser i en bredere forstand. I tråd med oppdragets mandat har vi ikke lagt vekt på hvilke konsekvenser stripping har på samfunnsnivå, eller på hvilke faktorer som former markedet for stripping. Denne rapporten tar hovedsakelig for seg arbeidsforholdene som er lagt til rette for dansere på strippeklubber i Norge. Vi har stilt spørsmål relatert til forhold rundt kontrakten, lønn, hvordan arbeidet er organisert, og hvordan både arbeidsgiver og dansere opplever arbeidsvilkårene.

Alle danserne vi har intervjuet, er kvinner. Det finnes også menn som er ansatt i disse klubbene, men de er ansatt for å delta i tilstelninger, ikke for å tilby scenedans og privat dans i klubbene. Vi holder dem derfor utenfor denne studien. Alle kvinnene vi intervjuet på klubbene, er statsborgere i et europeisk land og er i Norge som en del av europeiske mobilitetsmuligheter. Eierne ser ut til å ha spesialisert seg på å ansette denne gruppen. Vi opplevde at eierne ofte var velinformerte om migranternes rettigheter i Norge, og de hadde satt seg inn i regelverket som var knyttet til bruk av arbeidskraft fra Europa. Det er også norske og andre nordiske dansere som er ansatt på klubbene, og vi tok kontakt med to norske kvinner som danser eller har danset ved klubber, for å hente inn informasjon om hvorvidt deres arbeidsforhold ble organisert på samme måte som for danserne som kommer til Norge for å arbeide i noen uker av gangen. De fleste danserne som reiser til Norge for å arbeide på en strippeklubb, jobber på disse noen uker om gangen. Både eierne og danserne beskrev at danserne ofte returnerer flere ganger til samme klubb eller til flere klubber i Norge i løpet av året. Dansere som jobber på denne måten, arbeider kun tre måneder i året i Norge siden dette gir dem fordeler i form av lav skatt. Dette vil bli drøftet videre senere i rapporten.

Kunnskapstilgangen

All deltakelse i undersøkelsen har vært frivillig, og vi har i stor grad blitt møtt med velvilje blant dem som har valgt å delta. Vårt inntrykk er at denne velviljen blant annet skyldes at strippeklubbene har vært diskutert i offentligheten i hele prosjektperioden,

og at eierne av klubbene derfor har hatt en interesse av å fortelle sin egen versjon. Spørsmålet vi må stille i forbindelse med et prosjekt som omhandler sensitive temaer, er om eierne bare sagt det de burde si for at klubbene ikke skal komme under ytterligere press i offentlig debatt, fra aktivister og fra politiske partier. Det kan vi ikke utelukke. Med denne kunnskapen i bunn har vi vært opptatt av å løpende vurdere gyldigheten til informasjonen vi har fått. Vi har hatt lange intervjuer med flere av informantene samt oppfølgingssamtaler og observasjoner av klubbene de beskriver. På de klubbene vi tilbragte mest tid, er vårt inntrykk at eierne ga oss fullt innsyn i virksomheten. Vi fikk se gjennom dokumentasjon av ansettelsesforhold og lønnsutbetalinger, vi fikk ta med oss kontrakter og regler for en juridisk analyse, vi fikk snakke med danserne på egen hånd, og vi fikk være i klubben over flere dager og diskutere fritt med danserne mens de var på jobb. I tillegg pratet vi med de andre ansatte om hvordan de utførte jobben sin, slik som bartendere, dørvakter og vakter, og hvordan de utøvde kontroll over det som skjedde i klubben de jobbet ved. Som vi viser til senere, er det ikke alt i denne dokumentasjonen som er i tråd med norsk lov. Likevel var eierne av klubbene ikke mer forsiktige enn at de likevel lot oss se og ta med oss dokumentene.

At vi fikk innsyn i problematiske sider ved driften, underbygger vårt inntrykk av at eierne ikke var opptatt av å skjule noe for oss. En hypotese før vi startet prosjektet, var at frykt for å bli avslørt som en dårlig arbeidsgiver eller mistenkt for hallikvirksomhet kunne føre til at vi fikk begrenset tilgang til klubbene og intervjuer der. Vi opplevde det motsatte og ble positivt overrasket over den tilgangen på informasjon vi fikk. Likevel er det viktig å presisere at vi ikke har intervjuet i alle klubbene som finnes i Norge per dags dato. Der var enkelte klubber som ikke ønsket å bli intervjuet. Det måtte vi selvsagt respektere. Likevel har vi intervjuet ledere og ansatte i brorparten av klubbene i Norge, vi har besøkt og dannet oss et inntrykk av driften av samtlige klubber, og vi har tilstrekkelig informasjon om alle klubbene fra kvinner som har jobbet der. Flere av danserne har arbeidet på flere av strippeklubbene og fortalte oss om erfaringene sine også fra de klubbene vi ikke har intervjuet lederen av. Vi har utført intervjuer over tid, og vi har tilbragt tid sammen med de ansatte. Dette gir oss trygghet om at vi har tilfredsstillende kunnskap og kunnskap av høy nok kvalitet til å beskrive bransjen.

Hva med danserne? Hva var deres motivasjon for å snakke med oss, og snakket de fritt med oss? Kontakten vi fikk med danserne, ble formidlet gjennom eierne i klubben. Av etiske grunner hadde vi ikke mulighet til å kontakte danserne direkte, men vi opplevde ikke at eierne overvåket samtaler våre med de ansatte eller virket opptatt av å styre dette. Vi snakket med danserne vekselvis en og en, parvis og i grupper, avhengig av hvilke muligheter vi hadde, og hvilke temaer som ble diskutert. Når spørsmålene dreide seg om hvordan kvinnene opplevde arbeidet, og om familien hjemme visste hva de jobbet med, kunne det være en fordel å være på tomannshånd med dem, men når vi diskuterte hvordan en god klubb bør være, og hvordan gjestene oppfører seg, erfarte vi at gruppeintervjuer fungerte godt. Dynamikken og justisen mellom danserne ga

oss et viktig innblikk i premissene for arbeidet. Vi opplevde det slik at kvinnene snakket åpent foran oss og hverandre når det gjaldt for eksempel tidligere erfaringer med klubber. Til sammen hadde kvinnene erfaring fra samtlige klubber som har eksistert i Norge de siste årene, og de utvekslet diverse erfaringer gjennom intervjuene. Kvinnene kunne være uenige i hverandres vurdering av vilkår ved en spesifikk klubb foran oss, noe som resulterte i mer detaljerte diskusjoner om hva som kjennetegner en klubb det er godt å jobbe i.

Vi samlet inn data over en periode på sju måneder. Vi valgte å bruke mye tid på å sikre oss informasjon om flest mulig av klubbene for å kunne danne oss et inntrykk av bransjen som helhet. Noen av klubbene etablerte vi lett kontakt med og fikk innpass raskt, mens vi måtte jobbe hardt for i det hele tatt å identifisere lederen for andre klubber. Vi fikk blant annet blankt nei fra én klubbeier, og en annen var utilgjengelig. En relativt vanlig reaksjon da vi først tok kontakt med eier av en strippeklubb, var skepsis. Flere hadde opplevd et sterkt offentlig press, og noen mente at de hadde blitt feilsitert eller ført bak lyset av journalister. Vi brukte derfor tid på å forklare at vi var uavhengige forskere som skulle spørre om arbeidsforhold, selv om vi hadde vårt mandat og finansiering fra norske myndigheter. Noen klubbers ledere var vanskelige å få tak i og måtte kontaktes flere ganger før vi etablerte kontakt. I noen tilfeller valgte vi å oppsøke klubben direkte for å spørre om de ønsket å delta i studien.

Noen av klubbene er mer tilgjengelige og åpne for kontakt enn andre, men samtidig skal ikke graden av tilsynelatende åpenhet tas til inntekt for at alle sider av arbeidsforholdet er i orden. I studier av bransjer med mange brudd på arbeidsmiljølovgivning har forskere funnet at hovedproblemet ikke er at noen få useriøse ødelegger bransjen, men at problematiske forhold forekommer over hele linja (Skilbrei 2003; Trygstad et al. 2011). I bransjer som til dels befinner seg i den useriøse delen av arbeidsmarkedet, er det også risiko for at ansatte blir behandlet som selvstendige næringsdrivende selv om de i realiteten er arbeidstakere, og på denne måten fratas arbeidstakerrettigheter (Alsos & Eldring 2010). I en studie av arbeidsforholdene på strippeklubber er det derfor tilsvarende nødvendig å se etter tegn på om bransjen som helhet har noen trekk som går utover de ansatte, eller som gjør dem sårbare for rekruttering til prostitusjon, slik som man mente organiseringen av privat dans hadde på Island, og til utnytting. Det kan for eksempel dreie seg om utbredte problematiske standardkontrakter, visumrutiner eller beordringer. Vi har derfor sett etter slike organisatoriske trekk ved klubbene.

Etiske retningslinjer

Før oppstart av prosjektet kontaktet vi Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD) med informasjon om prosjektet. Etter en gjennomgang av prosjektet var deres

konklusjon at vi var unndratt konsesjonsplikten fordi vi ikke samlet inn personinformasjon. Ved oppstart av prosjektet tok vi kontakt med eierne av alle klubbene som organiserer stripping i Norge. De vi fikk kontakt med, fikk tilsendt informasjon om studien, finansieringskilder og deres rettigheter som informanter (se Vedlegg 1). Eierne informerte danserne om studien i forkant av besøkene våre, og vårt inntrykk var at dette var gjort på en skikkelig måte. Dette er viktig fordi vi er forpliktet til å vurdere hvorvidt informanter gir et fullt og informert samtykke. Vi hadde i tillegg med oss et eget informasjonsbrev til danserne på engelsk (se Vedlegg 2). Vi startet alle intervjuene med danserne med å gjenta innholdet i dette brevet og forsikre intervjuobjektene om at de var garantert konfidensialitet. Vi vektla at verken myndigheter eller sjefen deres ville få vite hva de fortalte. Til intervjuene stilte vi med en retningsgivende intervjuguide (se Vedlegg 3 og Vedlegg 4). Intervjuene med eierne var ofte lange og detaljerte, der mye av det vi spurte om, omhandlet drift av klubben. Dette var det lederne som best kunne informere oss om. Gjennom intervjuer med danserne og samtaler med andre ansatte i klubben og gjennom egen observasjon kunne vi verifisere det eierne sa om klubben. Enkelte ganger opplevde vi at ting fungerte litt annerledes enn det eierne sa, men det kjenner vi også fra studier om arbeidsvilkår i andre deler av arbeidslivet (se Skilbrei 2003). På grunn av at vi intervjuet flere av eierne flere ganger, hadde vi mulighet til å følge opp det vi hadde observert, og spørre om grunnene til slike sprik.

Det er til enhver tid under ti slike klubber i Norge, og det er en utfordring for oss å skrive om hvordan de organiseres, og hvilke vilkår danserne tilbys, uten å avsløre hvilke klubber vi skriver om. Vi har i tråd med de forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi lovet våre informanter full konfidensialitet.⁴ For å sikre dette er det mange detaljer ved klubbenes organisering, karakter og beliggenhet vi ikke kan inkludere i beskrivelsene; vi har i mange sammenhenger vært nødt til å holde oss på et generelt nivå i beskrivelsene for ikke å krenke våre informanters rettigheter. De opplysninger vi har mottatt gjennom intervjuer og observasjoner, er likevel med som grunnlag for den helhetlige analysen vi presenterer i denne rapporten. Som et resultat av vårt ansvar for å ivareta anonymiteten til de forskjellige strippeklubbene går vi ikke inn i detaljer som kan belyse hvor vi har fått informasjon fra. Vi har vært åpne om vårt mandat og vår tilstedeværelse, og det kan være at mer skjulte framgangsmåter kunne framskaffet annet informasjon. Vi har tidligere og i løpet av dette prosjektet også besøkt strippeklubber i Norge uten å tilkjenne direkte at vi er der i egenskap av å være forskere, men vi må av forskningsetiske grunner være forsiktige med å gjøre bruk av kunnskap skaffet uten at de observerte selv har hatt anledning til å gi et informert samtykke. Slik observasjon har bare blitt brukt unntaksvis og har kun gitt

⁴ For den seneste versjonen av disse retningslinjene, se [http://www.etikkom.no/Documents/Publikasjoner-som-PDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap,%20humaniora,%20juss%20og%20teologi%20\(2006\).pdf](http://www.etikkom.no/Documents/Publikasjoner-som-PDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap,%20humaniora,%20juss%20og%20teologi%20(2006).pdf).

oss informasjon om hvordan de ulike tjenestene ser ut til å bli organisert. Som kvinner ville det under alle omstendigheter vært vanskelig for oss å gli inn ubemerket. En mannlig forsker kunne i større grad ha vært på klubbene ubemerket, og dette kunne gitt inntak til informasjon om hvorvidt tilbud om sexkjøp forekommer og så videre, men det er ikke slik forskning foregår. Siden det fra før av forelå lite kunnskap om hva som foregår på strippeklubbene, og prosjektet ikke har tillatt langvarig tillitsoppbyggende feltarbeid, har det vært viktig å lete gjennom den internasjonale forskningslitteraturen for å finne kunnskap om organisering av og vilkårene i strippeklubber i andre land i tilfelle dette kunne ha en overføringsverdi. Vi styrket gjennomføringen av prosjektet ved å underveis søke etter kunnskap som underbygget eller sto i motsetning til våre funn og konklusjoner. Noe av denne litteraturen kan i liten grad bistå i analysen av norske forhold, for eksempel organiseres strippeklubber i USA ofte svært ulikt klubber i Norge. Annen litteratur igjen beskriver klubber som er organisert på lignende vis som de norske, men ofte er den samfunnsmessige konteksten rundt klubbene svært annerledes. Det foreligger ingen grundig studie av organisering av og vilkårene i strippeklubber i noen av de andre nordiske landene, men vår vurdering er at slik kunnskap ville hatt en stor overføringsverdi til norske forhold.

Videre i rapporten vil vi beskrive funnene fra intervjuene, observasjonene og dokumentgjennomgangen vi har gjort.

3 Strippeklubber i Norge i dag

Bakgrunnen for vårt mandat var en bekymring for om strippeklubber organiseres og drives på måter som er i direkte strid med loven eller idealer for hvordan vi som samfunn mener at arbeidstakere, kvinner og spørsmål om seksualitet bør behandles. I dette kapittelet vil vi beskrive den samfunnsmessige rammen for strippeklubbene, altså hvordan klubbene reguleres av myndighetene, og hva slags diskusjoner vi har og har hatt i det norske samfunnet om akkurat denne reguleringen er en egnet måte.

Som allerede nevnt er det til enhver tid under ti klubber i drift i Norge, og ofte er det langt færre enn det. Enkelte klubber ligger utenfor Oslo, og det er disse som har fått mest oppmerksomhet i offentlig debatt og politikk. Dette betyr derimot ikke at disse klubbene har dårligere arbeidsforhold enn de klubbene som opererer uten reaksjoner og oppmerksomhet. Klubbene i distriktet står derimot mer alene og blir derfor også viet betydelig mer interesse (og skepsis). Det er tilsynelatende en del gjennomtrekk i bransjen; klubber startes og legges ned, og enkelte klubber skifter eiere eller har andre eiere på papiret enn dem vi ble presentert for da vi var på besøk. Som vi vil beskrive mer detaljert senere, framstår bransjen som variert, både hva angår hvordan klubbene er organisert, og hvorvidt eierne legger til rette for en god behandling av danserne. Det er likevel flere likhetstrekk også som vi ønsker å belyse.

Som nevnt over reguleres klubbene etter ordinære vilkår for utesteder. De prøves, som andre steder der det serveres alkohol, ut fra sin evne til å forvalte skjenkebevilgingen. De ansatte arbeider med vilkår som tilsier at de er selvstendig næringsdrivende, om de faktisk er det, vil vi diskutere nærmere senere. Utenlandske dansere jobber ofte i Norge noen uker av gangen for å holde seg innenfor kravene i ordningen med artistskatt, denne vil vi beskrive senere. De kan eventuelt reise mellom ulike klubber i Norge i løpet av den perioden de har til rådighet innenfor ordningen, men det blir ofte formidlet til danserne at de bare kan tjene penger i Norge tre måneder i året, men i realiteten kan de jobbe her i seks måneder i året forutsatt at det ikke overstiger ni måneder på tre år. Mens de jobber på en klubb, bor de sammen med de andre danserne i en bolig som klubben eier eller leier. Kvinner som bor lengre tid i Norge, eller som er norske, er registrert som selvstendig næringsdrivende i Brønnøysundsregisteret, men det varierer om disse kun jobber et par uker av gangen på en klubb, om de jobber et par måneder av gangen, om de holder enkeltshow, eller om de jobber mer permanent på en klubb. Noe av bakgrunnen for at de midlertidig ansatte får bolig som en del av ansettelsesvilkårene, er rett og slett praktiske årsaker. Siden kvinnene er i landet i bare

to til tre uker av gangen, kan det være vanskelig for dem å skaffe seg bolig. Ved å tilby bolig gjør eierne det mer attraktivt for danserne å komme til Norge og til deres klubb. Danserne behøver ikke bruke tid til forberedelse før de kommer for å arbeide, samtidig som de ikke heller konkurrerer i et boligmarked de i utgangspunktet ikke har råd til. De er arbeidsklare fra det øyeblikket de lander i Norge. Når danserne bor sammen, blir de også kjent privat, og dette kan danne et grunnlag for godt samarbeid på klubben, men det kan, som vi sier mer om senere, også forårsake konflikter som i neste omgang påvirker klubben. Det er praktisk for en arbeidsgiver at alle bor på samme sted siden de ofte blir transportert fram og tilbake til klubben av arbeidsgiver eller andre ansatte.

Regelverk og motstand mot strippeklubber

Klubbene reguleres altså av regelverk for utesteder, mens kontraktsforholdet til danserne som migrerer til Norge for å jobbe i klubbene, reguleres av EØS-avtalen og Schengen-avtalen, og tidsrammen for arbeidsforholdet følger i mange tilfeller skatte-lovgivningen. I tillegg har lokale myndigheter i enkelte sammenhenger forsøkt å regulere strippeklubbene på andre måter enn gjennom virkemidlene det nasjonale rammeverket tilbyr. Det viktigste eksempelet på dette er Stavanger som blant annet bruker skjenkebevillingen som middel mot å hindre etablering av strippeklubber. I motsetning til nabokommunen Sandnes har Stavanger en hjemmel i sitt regelverk som kan hindre alkoholservering på strippeklubber. Per dags dato er det derfor ingen strippeklubber i Stavanger.⁵ Flere byer ønsker at stripping skal forbys, og i Bergen fremmet SV følgende forslag:

Det gis ikke bevilling til steder som har stripping, toppløs-servering og lignende som del av underholdningstilbudet/driftskonsept. Bergen bystyre finner at et slikt konsept er uforenlig med den profil og det omdømme Bergen kommune ønsker å profilere seg med som attraktiv turistby og i næringspolitikken. Et slikt konsept vil heller ikke være forenlig med den likestillingsprofil Bergen kommune ønsker å forbindes med og anses også uheldig når det gjelder barn og unges opplevelser av bylivet.⁶

I forbindelse med protester mot strippeklubber og strippearrangementer har ofte spørsmålet vært hvorvidt kommunen har hjemmel til å forhindre det, kommet opp.⁷ I

⁵ <http://www.aftenbladet.no/nyheter/lokalt/stavanger/Klart-nei-til-stripping-i-Stavanger-2987836.html#.UWLS61dz-yE>

⁶ <http://www.bt.no/nyheter/lokalt/Vil-forby-stripping-i-Bergen-2721864.html#.UWLYpldz-E4>

⁷ Se for eksempel *Bergens Tidende* 28.9.92: «Stopper ikke stripping».

forbindelse med oppstarten av klubben Money Talks i Sandnes har kommuneadvokaten i Sandnes gjort en vurdering av om det er mulig å inndra skjenkebevillingen for å stoppe konseptet. Konklusjonen var at så lenge strippeklubbene oppfyller ordinære vilkår for skjenkebevillingen de har, er det ikke rom for kommunen å bruke dette virkemidlet til å stenge klubber.⁸ Ledere av noen av klubbene har hevdet at de utsettes for strengere og hyppigere kontroller av om de møter vilkårene, enn andre utesteder i kommunen.⁹

Selv om kommunene kan ha begrenset adgang til å hindre drift av strippeklubben ved å ikke tildele slike klubber skjenkebevilling, kan mye oppnås ved å håndheve det regelverket som finnes når det gjelder arbeidsmiljø og skjenkebevilling, og i straffeloven, hevdet debattanter i 2011 (Stavanger Aftenblad 18.10.11). I tillegg til kommunale virkemidler har private initiativ også hatt sitt å si for at det er vanskelig å drive strippeklubb i Norge. I flere sammenhenger har det vært slik at eierne av lokalene har forhindret strippeshow ved at de har truet med oppsigelse av leiekontrakt.¹⁰

Antallet klubber i Norge har alltid vært lavt sammenlignet med omfanget i andre land, for eksempel Danmark. I tillegg organiserer noen utesteder enkeltstående show med innslag av stripping, slik som «dansemoteshowene» som ble arrangert på 1980-tallet¹¹, eller «undertøysshowene» som ble arrangert på 1990-tallet.¹² Det er også tilfelle at man har hyret inn menn som stripper på «jentekvelder» på ordinære utesteder¹³, og den mannlige omreisende strippeshowgruppen Chippendales har vært i Norge flere ganger, med forestillinger i Oslo Konserthus, Oslo Spektrum, Grieghallen og Bodø Kulturhus. Strippingen som foregår på klubbene, må altså ses som en del av en større sammenheng der også framvisning av nakenhet og kommersielle interesser henger sammen.

I tillegg til at strippeklubbene og stripping i seg selv vekker oppmerksomhet og reaksjoner, anklages klubbene for å organisere virksomhet som er som prostitusjon å regne. Leder i Kvinnegruppa Ottar i Oslo, Marielle Leraand, hevder at privat dans på strippeklubbene foregår på en slik måte at det er som prostitusjon å regne: «Hva er egentlig forskjellen på å betale for en stripper som danser på fanget ditt til det går for deg og å kjøpe en prostituert?» (Klassekampen 8.11.11, «Gransker strippebulene»).

Noen hevder også at det foregår regelrett prostitusjon på strippeklubbene. I mars 2012 laget VG en reportasje om at prostitusjon foregår på strippeklubber i Norge.

⁸ *Stavanger Aftenblad* 23.11.11: «Ordføreren kan lite gjøre».

⁹ Se for eksempel <http://www.aftenbladet.no/nyheter/lokalt/sandnes/Strippeklubb-kan-miste-skjenkebevillingen-3159411.html>.

¹⁰ Se for eksempel *Bergens Tidende* 09.11.93: «Stripping forbys».

¹¹ Omtalt for eksempel i *VG* 19.4.83: «Full stopp for truse-showet».

¹² *Dagbladet* 5.11.97: «Sex på lokalet».

¹³ Beskrevet for eksempel i *Aftenposten* 7.5.87: «Jessheimjenter og Balthazar».

Bakgrunnen for reportasjen var skjult opptak som ble gjort i klubbene i forbindelse med dokumentaren *Insider* som ble vist på tv-kanalen Max. Opptak viser at danseren under en privat dans som varte i 20 minutter, forsøker å presse den utsendte til sex ved å kysse ham, presse brystet sitt i munnen hans og å holde hodet hans fast mellom lårene sine. En av dem avisen intervjuet i forbindelse med lansering av dokumentaren, fortalte VG at salg av sex er utbredt på disse klubbene: «Jeg vil si at kundene får ta på jentene i minst åtte av ti tilfeller. Ellers ville vi ikke fått inn penger, forteller en tidligere bransje-topp til VG Nett» (VG 6.3.12).

I det neste kapittelet beskriver vi hvordan strippeklubber i Norge organiseres, og vi vil også diskutere hvorvidt det er grunn til å tro at det foregår prostitusjon på disse klubbene.

4 Organisering av strippeklubbene

Mange har stilt spørsmål de siste årene om hva som egentlig skjer på strippeklubbene. Hvordan organiseres driften, og hva er det gjestene betaler for? Klubbene er, som beskrevet over, utesteder der det selges alkohol, og hvor gjester snakker med hverandre og/eller danserne. Noen gjester kommer alene for å ta en øl og se på sceneshowet. Når en gjest sitter alene, vil danserne gå bort en og en for å spørre om han vil kjøpe en flaske champagne eller en drink til dem. Dette er et tilbud om tid sammen med danseren. Dersom gjesten kjøper en flaske champagne eller spanderer en drink («lady's drink») til en av danserne, får han hennes fulle oppmerksomhet. Dersom han sier nei, går de sin vei. Det er ingen økonomisk gevinst i å være gratis selskapsdame, og dette er uskrevne regler både kunden og danseren som regel kjenner til. Når kunden sier nei til én danser, kan det være at han likevel har lyst på selskap, og andre dansere vil gå bort til ham i samme ærend. Praksis er som regel at dette bare skal skje noen få ganger; etter at tre–fire kvinner har vært bortom, konkluderer de med at han vil sitte alene. Eierne er opptatt av at gjestene ikke skal føle seg plaget av mas fra danserne, og de beskriver at noen av kvinnene kan være for pågående etter norske gjesters smak. Det er akseptabelt å være gjest uten å kjøpe seg tid med kvinnene eller å kjøpe private danser. Noen gjester kommer parvis eller i grupper og kommer raskt i kontakt med danserne. Det er ulike interaksjoner som finner sted, alt etter hvilken type kunder som besøker klubben.

Dersom en gjest derimot kjøper en flaske champagne eller spanderer en drink på en danser, sitter hun der så lenge det er drikke på bordet. Ofte viser danseren direkte til forholdet mellom kjøp av drikke og hennes selskap.. Med jevne mellomrom foregår det dans med stripping på en scene, og denne scenen er ofte synlig fra store deler av klubben. Det kan også være at det er egne stoler eller sittegrupper rundt scenen. Rekkefølgen danserne opptrer i, er bestemt på forhånd, og det er viktig at denne følges eller bare avvikes etter bestemte regler, ellers oppstår det lett misnøye mellom kvinnene. Dansen på scenen tjener ikke kvinnene noe ekstra penger på, den kan i stedet være årsak til at de mister en gjest og muligheten til inntekt fra drinker og privatdans ved at de må ta sin tur på scenen. Samtidig er dansen en mulighet for å vise seg fram og få oppmerksomhet, noe som kan føre til ytterligere inntekt hvis det resulterer i at gjestene vil spandere en drink eller bestille en privat dans. Er en av danserne i ferd med å få en privat dans, kan hun tas ut av rotasjon og erstattes på scenen av nestemann. Kvinnene har ofte med sin egen cd som de danser etter, og som oftest er tilpasset deres egen smak, og enkelte typer musikk går mye igjen. Mens kvinnene går rundt i klubben, sitter og

snakker med hverandre eller snakker med gjester, har de på et eget antrekk. Flere steder er det regler for hvor kort, gjennomsliktig og utringet dette kan være, for eksempel skal ikke undertøy synes igjennom eller skjørtet være så kort at trusen synes. Noen steder er kleskoden lang kjole. Klærne kvinnene bruker, er deres egne personlige klær. De tar med egen garderobe til Norge, og de bruker tid på å sminke seg og på å se attraktive ut. De ønsker å framstå som både sexy og pene for å tiltrekke seg kunder.

Når det nærmer seg tid for å danse, skifter kvinnene til et sceneantrekk, som ikke nødvendigvis er mer utfordrende enn klærne de bærer i klubben. Dette sceneantrekket er tilpasset dansen de skal utføre, og de fjerner plagg etter plagg på en nøye innøvd måte. Generelt varierer dansestilen mye; noen danser svært atletisk med minimal vekt på bryster og spill på sex, mens andre spiller sterkt på sex. Nettopp fordi scenedansen ideelt fungerer som en reklame, er det i dansernes interesse at de kan tilby litt mer på rommet enn på scenen. Noen utfører såkalt «full stripp», mens andre utfører «vanlig stripp». En vanlig stripp innebærer at danseren tar av seg trusa like før hun forlater scenen mens lyset slukkes, mens full stripp innebærer at hun danser videre etter at hun har tatt av seg alle klærne. Det var variasjon mellom klubbene og danserne i hva de tilbød, men det mest vanlige var en vanlig stripp. Der sceneshow er en del av arbeidsoppgavene, har danserne derimot større mulighet til å forhandle om hvorvidt de ønsker delta i private show. Når danserne ikke danser, men i stedet finner en gjest å sitte med, går de ofte sammen til baren for å kjøpe drikke. Bartenderen har som jobb å registrere hvem som får kunden til å kjøpe drinker, eller som får en drink påspandert. Dette blir nøye registrert og er deler av inntektsgrunnlaget til danserne. Det gir også lederen en oversikt over hvilke dansere som gjør det bra, og hvem som sliter. Det er flere uskrevede regler mellom danserne om hvordan man skal forholde seg til gjestene og til hverandre. Det finnes en viss justis mellom danserne i hvordan man skal danse, og hvorvidt man har lov til å rette oppmerksomhet mot gjester som allerede sitter med en kollega, men under besøk på klubbene har vi sett at ikke alle respekterer dette.

I tillegg til å utføre stripping på scenen er vertinnejobben en stor del av arbeidsoppgaven. I samtalene med gjestene over drinker er det nødvendig å være vennlig og å holde praten gående. Kvinnene forteller at noen gjester gjerne vil snakke mye selv, mens andre gjerne vil at de skal ta seg av snakkingen. En gjenganger er spørsmål om hvor de kommer fra, hvorfor de stripper, og spørsmål om hva de synes om Norge. Engelsken til både kvinnene og gjestene er av varierende kvalitet, så innimellom kan samtalen blir svært enkel og stotrende. Andre ganger går praten lett, og gjest og danser kan finne felles referansepunkter. Hvor komfortable de er med å snakke om seg selv og sin bakgrunn, og hvorvidt de forteller sannheten eller finner på noe, varierer danserne imellom. Noen opplever at de får stamkunder, som først og fremst kommer tilbake for å fortsette samtalen med danseren de har truffet før. Vi har ikke gjort intervjuer med kunder og kan derfor ikke uttale oss om hvordan denne relasjonen og situasjonen ser ut fra kundens side. Det danserne selv sier, er at de opplever at flere har behov for en

som kan lytte til dem. De fleste danserne framstiller seg selv og framstår for oss som utadvendte og glade i å prate. Det er en naturlig del av jobben. Det er likevel en samtale basert på klare retningslinjer. Dersom kunden ikke bringer noe til fellesskapet som kvinnen kan dra nytte av i form av provisjon, flytter hun oppmerksomheten videre til neste kunde. Det er også en regel på klubben at gjest og danser ikke kan utveksle kontaktinformasjon eller gjøre avtale om å møtes utenfor klubben.

Hvis samtalen går bra og gjesten ønsker mer privatliv for samtale eller får lyst til å se en dans tettere på enn han får på scenen, ber han om en privat dans. Flere av danserne fortalte at de foretrakk private danser. For det første var det god provisjon på disse dansene for relativt kort tids arbeidsinnsats. For det andre opplevde de at det var enklere å danse når det kun var én person som var publikum. Dette varierer derimot fra danser til danser. Noen foretrakk å ha et stort publikum og likte å kunne vise seg fram. På den annen side er det enkelte danserne som reserverer seg mot å danse i private rom. De klubbene vi besøkte, tilbød alle scenedanserne også privat dans, men eierne og danserne fortalte at det var mulig å reservere seg mot dette og bare tjene penger på å være vertinne. Den eneste grunnen til ikke å utføre privat dans som vi ble fortalt om, var kvinner som av ulike grunner hadde lagt på seg og derfor var ukomfortable med å danse så tett på gjesten som man gjør under privat dans. Når en gjest vil ha en privat dans, går kunden eller begge to bort til baren for å betale. Den private dansen skjer ikke før betaling er gjennomført. «Floor manageren» eller vekten sørger for at ikke dansen varer lenger enn oppgitt tid, og at det ikke foregår noe på rommet klubben eller danseren ikke ønsker. Vi ble fortalt at danserne vanligvis lett utmanøvrerte eventuelle klåfingrede gjester ved å danse bort fra dem eller lignende. Klubbene har eksplisitte forbud mot prostitusjon og har rutiner som sørger for at det ikke finner sted. Vekten er alltid informert om når de private dansene skjer, og holder seg i nærheten i tilfelle gjesten gjør tilnærmelser danseren ikke kommer seg unna. Arbeidsgiver er selv er opptatt av at dette skal være organisert på en slik måte at danserne er trygge. De private rommene er derfor ofte ikke mer private enn at danseren raskt kan tilkalle hjelp fra vaktene på klubben. Reglene er også klare når det gjelder hva som skjer om gjesten utøver uønsket atferd: Dansen avbrytes hvis gjesten bryter reglene, og han får ikke pengene tilbake. Eierne og danserne la vekt på at det sjelden oppsto ubehagelige episoder, gjestene forstår godt at de ikke kan klå og foreslå sex, ble vi fortalt. Men som en av eierne sa: «De selger en fantasi, det er ikke alltid kundene skjønner at det ikke er virkelig». På den annen side er kundene på strippeklubbene oftest kjent med kodeksen om hvordan de skal oppføre seg.

Opplever danserne forespørsler om sex på jobben? I en slik setting ville det vært overraskende dersom svaret utelukkende var nei. En av danserne som ble intervjuet, sa det slik: «Selvsagt er der menn som spør om tjenester utover dans og samtaler. De er menn. Det er lov å prøve seg. Vi er trent til å håndtere slike situasjoner og har lang

erfaring på hvordan vi skal avvise på en høflig måte. Vi sier bare nei, og i de fleste tilfeller blir dette akseptert. Dersom de fortsetter å mase, sier vi ifra, og kunden blir kastet ut.»

Som vi vil utdype senere, foregår en stor del av rekrutteringen av dansere direkte mellom klubben og kvinnene. I tillegg opererer det agenter i dette markedet som formidler kontakt over landegrensene. Dette leddet vet vi dessverre lite om. De norske strippeklubbene benytter seg av slike agenter, selv om de hevder å gjøre dette i liten grad. Flere av eierne fortalte at de hadde redusert bruken sin av slike agenter for rekruttering fordi de er redde for at dette kunne svekke renomméet deres. I tillegg involverer bruk av agenter ekstra utgifter for klubben. For en tid tilbake var det et tilfelle hvor en agent som norske strippeklubber brukte, ble tiltalt for hallikvirksomhet i sitt hjemland, og dette skapte en situasjon hvor norske strippeklubbeiere ble holdt ansvarlige for den utnyttningen som eventuelt fant sted i agentleddet.¹⁴ Hvordan rekrutterer disse agentene dansere? Hva og hvordan tar de betalt? Hvilke konsekvenser får det for danserne om de bryter eller misligholder en avtale med en klubb i Norge som agenter har fått i stand? Dette er spørsmål det gjenstår å belyse og besvare. Klubbeierne vi snakket med, rapporterte som sagt om ulik bruk av slike agenter, men de mente også at de ville være i stand til å selv oppdage om agenten de brukte, utnyttet dansernes situasjon på noen måte. De agentene klubbene beholdt, var dem som konsekvent formidlet dansere som passet klubben godt, og som fulgte reglene. Kvinnenes egne uttalelser om agentene ble også vektlagt i ledernes vurdering. Danserne selv beskrev at de hadde et svært instrumentelt forretningsforhold til agenter: Hvis de ville jobbe i et land de ikke hadde kontakter i, måtte de jobbe via en agent, men med en gang de etablerte egne relasjoner, kuttet de ut agenten og kontaktet klubbeier direkte selv. Danserne beskrev ofte at de lett kunne skifte land og klubber på egen hånd, og at de ikke trengte agenter.

Inntektsgrunnlaget på en strippeklubb er inngangspenger, salg av alkohol og salg av privat dans. I de følgende avsnittene beskriver vi derfor den generelle praksisen på strippeklubbene og hvilke implikasjoner denne praksisen har for danserne.

For det første tjener en del av klubbene på at gjestene i det hele tatt kommer inn på klubben, fordi de tar inngangspenger. De ansatte får ikke provisjon av inngangspenger. Hvorvidt klubbene tar inngangspenger, er avhengig av daglig leders egen vurdering av hva som er best tjenlig for klubben, samt lokaliseringen av klubben. Krav om inngangspenger kan påvirke hvor mange og hva slags typer gjester klubben får. Det er delte meninger mellom eierne av klubbene om hva som er fordelaktig å gjøre. Enkelte argumenterte med at inngangspenger betyr at de får den typen kunder de ønsker å tiltrekke seg, siden gratis inngang betyr at mange som kommer, ikke legger igjen penger, men bare er der for å observere danseshowene mer eller mindre gratis. Andre klubber tar ikke inngangspenger fordi de har erfaring med at kunder med kjøpekraft kommer

¹⁴ For mer om denne saken, se <http://www.tv2.no/play/nyheter/innenriks/strippeklubb-agent-tatt-for-hallikvirksomhet-595974.html>.

uansett. Andre argumenterte med at: «Noen klubber gjør det lett for seg selv ved ikke å ha cover charge, da kan ikke kundene forvente noe.»

Inngangspenger er ikke hovedinntekten til strippeklubbene. Som ethvert utested er det alkoholservering til gjestene som er hovedinntekten. Det som derimot er annerledes på disse klubbene, er at prisene på drikkevarer delvis er høyere enn hos andre utesteder. I tillegg har strippeklubbene det de kaller «lady's drink», på menyen, som er kundens mulighet til å spandere på vertinnen, som igjen gir ham tid sammen med vedkommende. Kunden betaler derfor for mer enn selve drinken, han betaler for selskap og oppmerksomhet fra en utvalgt vertinne. Noe av dynamikken på en strippeklubb er nettopp at danserne inviterer gjestene til å drikke sammen med dem. Om de aksepterer dette, får de også en samtalepartner til disposisjon. Det er opp til kunden om han drikker alt alene, om han deler dette med danseren, eller om han spanderer en ekstra drink til danseren.

Hva betyr denne ordningen for danserne? I noe av mediedekningen av strippeklubbene hevdes det at mange av danserne på disse klubbene drikker mye og har problemer knyttet til det (se for eksempel *VG* 6.3.12). Vårt inntrykk er at alkoholinntaket til danserne varierer mellom klubbene, men utfra det vi selv observerte, var det få svært berusede dansere på klubbene. Klubbene hadde et aktivt forhold til spørsmålet om alkoholinntaket til danserne, og flere hadde tiltak for å holde det lavt. Å ha en ansatt som er beruset og ute av stand til å underholde gjestene eller utføre dansene, er dårlig business for en klubbeier. Det reduserer inntekten, og det kan ende med at danserne må sendes tidlig hjem for kvelden. Det er likevel ikke vanskelig å tenke seg at denne lønnsstrukturen kan gjøre danserne sårbare for å utvikle alkoholisme. Til tross for at det finnes alternativer for de ansatte, er det opp til hver enkelt hvor mye hun vil drikke, da innenfor rimelighetens grenser. Vakter og ansatte passer likevel på at danserne ikke blir for beruset siden de er underlagt skjenkeloven. Informantene våre fortalte om dansere de kjenner, som har utviklet alkoholisme som en konsekvens av arbeidet. Ofte la danserne vekt på at de selv har kontroll på eget inntak, og at de sørger for at de ikke drikker mer enn de tåler. Det ser ut som alkoholkonsumet blant danserne er svært individuelt, og vi har ikke nok dokumentasjon til å vurdere langtidseffekten av den delen av jobben som går ut på å drikke med gjestene. Det de fleste informantene derimot var enige om, var at dette var mer kontrollert i Norge enn det de opplever i de andre landene de jobber i. Noen ga uttrykk for at oppholdet i Norge nettopp var en pause fra det hektiske livet de normalt lever. Noen unge dansere igjen fortalte at nettopp det å være en del av utelivsbransjen er noe av spenningen ved arbeidet deres. De dras mot jobben fordi det inkluderer uteliv, alkohol og fest. I møtet med de fleste klubbene i Norge opplever de derimot ofte en rolig atmosfære i klubben.

Strippeklubber i Norge er ikke utesteder med lange køer der det er trangt om plassen. De er oversiktlige, og det er langt mer håndterlig enn hva man opplever når man drar på et vanlig utested en lørdagskveld. Gjester som ikke er betalingsdyktige, vil etter hvert kjede seg på en strippeklubb. Scenedansene er gratis å se på, men drinkene man

kjøper underveis, er dyre på de fleste stedene. Dansene på scenen foregår i faste intervaller, men det kan gå opptil en halv time mellom hver scenedans. Danserne bruker brorparten av kvelden på å være vertinner dersom det er gjester til stede i klubben. Det er også stille kvelder der de sitter og venter på kunder. Da prater de med hverandre, sjekker litt Facebook på mobilene sine eller øver på å danse.

I tillegg til at drikken kan være dyr på strippeklubbene, koster det også mye å kjøpe privat dans. De private dansene er ofte mest omdiskutert i media fordi de foregår utenfor det offentlige rom. Her kjøper en gjest muligheten til å få en danser på tomannshånd. Bak lukkede gardiner kan han oppleve erotisk dans. Det er en intim setting, det er «lap-dans», og det skal være en sensuell opplevelse for kunden. Her er det noe mindre kontroll, og det er potensielt mulig for gjestene å utveksle telefonnummer med danseren og avtale ytterlige tjenester. Det er i alle fall mulighet til å prøve seg. Spørsmålet man kan stille seg, er om den private dansen gjør danserne sårbare for trakassering og rekruttering inn i prostitusjon.

Danserne har i stor grad flere valgmuligheter før de kommer til en klubb i Norge. Ikke alle som søker, får mulighet til å arbeide her, men de som har opparbeidet seg et godt rykte som danser og har gode referanser, kan velge mellom flere klubber både i Norge og ellers i Europa. Når danserne skulle vurdere om de skulle dra til en klubb, var de opptatt av hvordan reglene for danserne og klubben er, spesielt hvordan gjestenes oppførsel reguleres. Kvinnene er for eksempel svært engstelige for at gjestene filmer eller fotograferer dem i klubben, både med og uten klær, og det er viktig for dem at arbeidsgiveren tar denne risikoen på alvor. Klubbene har fotoforbud, og noen steder er det til og med forbudt å ta opp mobiltelefonen sin på klubben siden det er vanskelig for vaktene å vite om gjesten da filmer eller ikke. Vi opplevde at en gjest filmet en scenedans mens vi var på en av klubbene, og da styrtet både dansere og vakter til for å stoppe det og krevde filmen slettet.

Relasjonen mellom eierne og danserne er bygget på delvis gjensidig avhengighet. Klubbeierne er avhengige av å ha fornøyde dansere, slik at de bidrar til å øke inntekten. Danserne er avhengige av inntektene de mottar fra lederen. Kvinnene kan forhandle om sine vilkår innenfor gitte rammebetingelser. De jobber kun i noen uker om gangen, og det har vært tilfeller der dansere har avbrutt sitt opphold fordi de ikke er fornøyde. Dette handler ikke bare om klubbeieren, men om forholdene generelt. En av de viktigste grunnene til å avbryte en kontrakt eller for å velge bort en bestemt strippeklubb er hvordan forholdet mellom danserne er på stedet. Når kjemien mellom danserne har vært dårlig, bidrar dette til at det er ubehagelig å arbeide på klubben. De bor sammen, de arbeider sammen, og de er avhengige av å samarbeide. Dersom miljøet er ubehagelig, sterkt konkurransedrevet, og om man føler seg utstøtt i gjengen, kan en danser ende opp med å skifte klubb.

Eierne av klubbene har formell makt over situasjonen som arbeidsgivere, selv om danserne har mulighet til å slutte, og det er viktig å være spesielt sensitive når det gjelder

hvorvidt kvinnes migranstatus kan bidra til at de får lite makt over situasjonen. Eierne av strippeklubbene tar kopi av passet til danserne, men oppbevarer ikke selve passet. Utlendingspolitiet besøker klubbene innimellom, noe som betyr at de må kunne dokumentere dansernes identitet. På forhånd antok vi at det kom dansere til Norge fra utsiden av EU og Schengenområdet, men vi finner ingen tegn på at dette er tilfelle i Norge. Det er derimot utbredt i flere andre europeiske land. Dette handler antakeligvis om at det finnes en mulighet for lovlig migrasjon til slik virksomhet i enkelte land, slik som utstedelsen av spesielle «entertainment-visum» eller «stripper-visum» som sørger for lovlig migrasjon av dansere som stripper (Haidinger 2007).

Foregår det prostitusjon på strippeklubbene?

Er det slik at det også selges sex på strippeklubbene, eller at kvinner og menn som stripper på klubbene, selger sex ved siden av? Det påstås ofte i media at det er et tett bånd mellom stripping og prostitusjon, og at det forekommer prostitusjon på strippeklubber. Hvorvidt det virkelig er slik, er vanskelig å slå fast. I media diskuteres ofte dette båndet. I *Trønderavisa* ble det hevdet at: «Kvinner som var strippere på 1980- og 1990-tallet sier det er en grunn til at flere strippere selger sex i dag enn den gang. Jentene, som i stor grad kommer fra Øst-Europa, tjener ikke stort på selve showet – kanskje bare 600 kroner. De tjener bedre på de «private» showene, og noen tyr til prostitusjon. (29.12.11: «Stripp i Vømmoldalen»). Prostitusjon var et innlysende tema i intervjuene i vår studie. Gjennom observasjonene vi gjorde, noterte vi oss hvorvidt det ville vært mulig at klubbene aktivt organiserte prostitusjon uten at vi merket det. Kunne kvinnene selge sex ved siden av uten at arbeidsgivere oppdaget det? Vi fikk selv observere privat dans, men vet jo ikke om denne var «snillere» fordi danserne var varslet om at vi kunne se dem. Vi kan ikke utelukke at det finner sted prostitusjon i klubbene, men vi vil påstå at det av flere ulike grunner ikke er grunn til å tro at det er utbredt. Regelen for privat dans er at gjesten ikke får lov til å ta på danseren, men danserne får ta på gjesten, fortalte enkelte ledere. De presiserte også at danseren ikke kan ta gjesten på kjønnsorganet, og at gjesten må beholde klærne på under showet. De kan heller ikke kysse eller gi massasje.

Men hva sier loven om hvor grensen går? Hvis det som foregår under privat dans, regnes som sex, og betalingen for dansen regnes som betaling for denne sexen, er handlingen å regne som prostitusjon. Definisjonen av prostitusjon finner vi i straffeloven § 202 tredje ledd. Prostitusjon finner ifølge loven sted når «en person har seksuell

omgang eller handling med en annen mot vederlag».¹⁵ I dokumentaren *Insider* viser politiet til forskjellen mellom den juridiske distinksjonen mellom seksuell omgang eller seksuell handling:

«Politiet i hovedstaden er krystallklare på hvor grensen for prostitusjon går: – Man kan ha som en gylden regel at man bare skal se, men ikke røre. I utgangspunktet er det som defineres som prostitusjon, det som i loven omtales som seksuell omgang eller handling. Det vil typisk være samleie eller å masturbere seg selv eller andre. Når man oppfordres, som i filmen, til å ta hvor man vil – så er vi over i en ulovlig handling, sier politiadvokat Anne Cathrine Ingulstad Aga i dokumentaren» (gjengitt i *VG* 6.3.12).

For at eventuell seksuell omgang eller seksuell handling under privat dans skal regnes som prostitusjon, må betalingen for dansen forstås som en forutsetning for at sexen finner sted, eller så må en tilleggsbetaling ha blitt gitt. Med andre ord: Dersom det har blitt gitt et vederlag med gjensidig avtale om seksuell omgang eller handlinger på en strippeklubb, vil det være prostitusjon. Hvis danseren og gjesten har sex på rommet uten at et slikt vederlag er ytt, kan handlingen være ulovlig av andre grunner, men det er ikke prostitusjon. Informasjonen vi har, tilsier at det ikke foregår direkte transaksjoner mellom danseren og kunden, og arbeidsgiveren er opptatt av å organisere betaling av tjenester og utbetaling av driks på en slik måte at det ikke oppstår situasjoner mellom gjestene og danserne som kan misforstås. Private danser blir betalt for i baren på forhånd ut fra gitte priser. I dokumentaren *Insider* vises det til at gjesten ble tilbudt sex, men det vises ikke at den tilbudte sexen skulle utføres mot et vederlag. Kontrakten mellom klubben og danserne spesifiserer at prostitusjon er forbudt. Det som man da kan spørre seg om, er hvorvidt det kan og bør reguleres utover husregler og skriftlige kontrakter, som vi kommer tilbake til senere.

Det er flere argumenter som taler mot at det er et direkte bånd mellom strippeklubbene og prostitusjon. For det første: Klubbene har forbud mot prostitusjon og har mye å tape på at det finner sted prostitusjon. Hvis kvinnene selger sex ved siden av arbeidet på strippeklubben, kan det gi dårlig omdømme og skade virksomheten. Klubbeierne kjenner godt til lovverket og er redde for å bli mistenkt for hallikvirksomhet. De er bekymret for at inntektsgrunnlag og klubbens eksistens blir truet om noen mistenker eller får bekreftet mistanker om prostitusjon. Som en av eierne selv sa: «Hvis en av jentene selger sex, setter det livsgrunnlaget vårt i fare.»

For det andre: Kvinnene risikerer både å miste jobben og å få dårlig rykte blant de andre danserne om de blir mistenkt for eller blir tatt i å selge sex. Det betyr at de risikerer mye om de bryter denne regelen. Ryktene sprer seg raskt i denne bransjen, og de stopper ikke ved landegrenser. På tross av at kvinnene eventuelt kommer fra fattige kår,

¹⁵ «Seksuell omgang» er samleie eller tilsvarende, og tilsvarende kan for eksempel referere til oralsex. «Seksuell handling» inkluderer beføling av bryster og kjønnsorganer (Ot.prp. nr. 28 (1999-2000)). Hvis berøring av kjønnsorganer har en viss intensitet, blir det masturbasjon, som er seksuell omgang.

spørs det om den ekstrainntekten prostitusjon gir, er verdt risikoen. Vi fikk innblikk i troverdige utbetalingslister og økonomien på flere av klubbene, og dette viste at kvinnene tjener forholdsvis mye på dans og drinker alene. Det å jobbe på strippeklubb er i seg selv noe som skaper bedre økonomiske muligheter for kvinnene som kommer til Norge. Flere av danserne fortalte at noe av det som er behagelig ved å jobbe på klubb i Norge, er at det er lite press i retning av prostitusjon. De utelukker ikke at dette kan skje på klubber andre steder i verden. Det er variasjoner i bransjen, og enkelte land har mindre strenge regelverk for dette. Flere nevnte det faktum at det at prostitusjon ikke er lov i Norge, gjorde at det var lett å avvise gjester som etterspurte slike tjenester; de kunne argumentere med at de ikke ville bryte loven. Nå er det faktisk slik at det er fullt ut lov å selge sex i Norge, det er det å kjøpe sex som er forbudt. Vi opplevde at enkelte eiere har gått langt i å feilinformere dansere på det punktet for å være sikre på at danserne forstår alvoret når de sier at de ikke kan selge sex mens de er i Norge.

I neste kapittelet beskrives og diskuteres kontraktene og reglene vi har fått tilgang til gjennom feltarbeidet. Gjennomgangen vil inkludere en juridisk fortolkning av de formelle rammene klubeierne setter gjennom disse dokumentene, og i kapittelet etter går vi videre inn på spørsmålet om hvordan disse rammene bør forstås sett i lys av hva danserne selv beskriver.

5 Lønns- og arbeidsvilkår¹⁶

Alle klubbene inngår skriftlige avtaler med danserne som regulerer oppdraget og vederlag for dette. I dette kapittelet skal vi se nærmere på avtalene og hva disse sier om relasjonen mellom klubbene og danserne. Sentrale spørsmål vil være om danserne er arbeidstakere eller selvstendig næringsdrivende, og om de rettigheter og plikter de har etter avtalene, kan sammenlignes med dem arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende i andre bransjer har. Vi vil også se på skillet mellom arbeidsliv og privatliv og hvordan klubbene for å forhindre prostitusjon legger til dels strenge restriksjoner på hva danserne kan gjøre i sin fritid. Gjennomgangen tar utgangspunkt i kontrakter vi har fått tilgang til, samt klubbregler.

Arbeidstaker eller selvstendig?

Om en person er å anse som arbeidstaker eller selvstendig næringsdrivende, har stor betydning for hvilke rettigheter og plikter både oppdragstakeren (danseren) og oppdragsgiveren (klubben) har overfor hverandre. En arbeidstaker vil være beskyttet av arbeidsmiljøloven¹⁷, mens en selvstendig næringsdrivende i all hovedsak vil falle utenfor denne lovens virkeområde. I forholdet mellom klubbene og dansere som er selvstendige, vil dermed utgangspunktet være at partene fritt kan avtale hvilke plikter og rettigheter som skal gjelde i oppdragsforholdet.

Alle kontraktene vi har fått tilgang til i dette prosjektet, synes å legge til grunn at danserne er å anse som selvstendig næringsdrivende. Dette er uttrykkelig nevnt i noen av kontraktene, og flere av kontraktene mangler sentrale kjennetegn på en ansettelseskontrakt (se nedenfor). Kontraktene bruker riktignok begreper som «ansatt» og «lønn», men dette framstår gjerne som mer tilfeldig enn å være et utslag av en nøye vurdering. I forarbeidene til arbeidsmiljøloven heter det imidlertid:

Hvorvidt man anses som arbeidstaker og dermed omfattes av lovens vern, avhenger av en skjønnsmessig helhetsvurdering. I denne vurderingen er det de reelle under-

¹⁶ Dette kapittelet er skrevet av Kristin Alsos.

¹⁷ Lov av 17. juni nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv.

liggende forhold som er avgjørende. Selv om en person utfører arbeid som 'selvstendig', skjærer domstolene igjennom hvis forholdet i realiteten har karakter av et arbeidsgiver-/arbeidstakerforhold. (Ot.prp. nr. 49 (2004-2005), s. 74)

Hvorvidt kontraktene fastsetter at danseren er selvstendig næringsdrivende og ikke arbeidstaker, har altså ingen betydning dersom forholdet i praksis er et arbeidstaker- og arbeidsgiver-forhold. Dette innebærer at danseren likevel kan være å anse som arbeidstaker etter arbeidsmiljøloven.¹⁸ Etter arbeidsmiljøloven (§1-8) skal «enhver som utfører arbeid i en annens tjeneste», anses som arbeidstaker. Om dette vilkåret er oppfylt, vil bero på en konkret vurdering av det enkelte forhold, der en rekke momenter kan være aktuelle. I det følgende gis en kort oversikt over de forhold som kan ha betydning for skillet mellom selvstendige og arbeidstakere. Oversikten er basert på Fougner et al. (2012):

- Arbeidets innhold – dette har i utgangspunktet liten betydning. Både arbeid som kan regnes som selvstendig/uselvstendig, avansert/enkelt eller overordnet/underordnet, kan anses som arbeid utført av en arbeidstaker.
- Arbeidsmessig avhengighet – i hvilken grad en person er avhengig av oppdragsgiveren økonomisk, og om denne organisatorisk kan sies å være undergitt oppdragsgivers tilsyn og instruks.
- Bestemte og tidsbegrensende arbeidsoppgaver eller løpende og uspesifiserte – hvis en person utfører løpende og ikke spesifikke oppgaver for en arbeidsgiver, indikerer dette et arbeidstakerforhold.
- Oppdragsgivers instruksjonsrett og ledelse – i hvilken grad oppdragsgiver kan bestemme hva som skal gjøres, hvordan arbeidet skal utføres, og hvor og når det skal utføres.
- Er arbeidsplikten personlig, eller kan oppdragstakeren fritt overlate til noen andre å gjøre arbeidet?
- Kan oppdragstakere arbeide for flere samtidig? Dette kan si noe om i hvilken grad oppdragstaker står i et avhengighetsforhold til oppdragsgiver. Selv om en person står fritt til å ta arbeid for flere samtidig, forhindrer imidlertid ikke dette at personen anses som arbeidstaker.
- Arbeidsforholdets intensitet – er arbeidstiden uregelmessig og tilfeldig, så taler dette i retning av at det ikke er et arbeidstakerforhold.

¹⁸ Grensen for hvem som anses å være arbeidstaker, kan være ulik alt etter hvilket rettsområde en vurderer det etter. Vårt utgangspunkt er arbeidsmiljøloven.

- Organisasjonssynspunktet – om personen tilhører oppdragsgivers organisasjon. Det kan ha betydning om personen må avpasse seg den øvrige virksomhet, og om arbeidet personen utfører, er knyttet sammen med det øvrige ansatte gjør for å frambringe et ferdig produkt.
- Risiko for arbeidsresultatet – om vederlaget betales uavhengig av resultatet av arbeidet. Dersom personen først og fremst stiller sin arbeidskraft til disposisjon, men ikke garanterer et visst resultat, taler det for et arbeidstakerforhold.
- Holder personen eget arbeidsutstyr, eller holdes dette av arbeidsgiver?
- Formålsbetraktninger – er dette en type arbeidsforhold som loven er ment å omfatte?

Hvis en ser nærmere på dansernes kontrakter, vil en finne faktorer som trekker i ulike retninger. Danserne anses som artister og står relativt fritt til å utforme sine sceneopptredener. Likevel har klubbledelsen en omfattende instruksjonsrett overfor danserne. Kontraktene regulerer dansernes arbeidstid og fastsetter at de skal være på jobb på klubben mellom angitte klokkeslett. I en av kontraktene er det også spesifisert hvor mange sceneopptredener danseren skal ha hver kveld. Ut over disse skal danserne være til stede i klubben for å øke salget av drikke og eventuelt selge private show. Dette innebærer at danserne skal stille sin arbeidskraft tilgjengelig i hele dette tidsrommet og må følge ledelsens instruksjoner. Ledelsen vil for eksempel bestemme når danserne skal på scenen, og når hun skal mingle med kundene. Ved at dansernes arbeidsoppgaver er så integrert i de tjenestene klubben tilbyr, framstår danserne som å være en del av det ferdige produktet klubbene leverer. Dette taler i retning av at de er å anse som arbeidstakere.

Også andre faktorer kan tale for at danserne skal regnes som arbeidstakere. Betalingen er i hovedsak provisjonsbasert, men det finnes også bestemmelser om en minste garantert fortjeneste. Denne utbetales uavhengig av arbeidsresultat. Dette trekker i retning av at danseren gjennom kontrakten forplikter seg til å stille sin arbeidskraft til disposisjon og ikke har egen risiko for arbeidsresultatet.

Et annet moment i favør av at dette er et arbeidstakerforhold, er at danserne må utføre arbeidet personlig og ikke etter eget valg kan overlate dette til andre personer. Dette momentet kan trolig ikke tillegges stor vekt dersom danserne «har et navn», og at klubbens inntjening er knyttet til at de kan presentere akkurat disse danserne. I en av kontraktene nektes imidlertid danserne å arbeide for andre selskaper i kontraktperioden, noe som taler i retning av at det er en sterk tilknytning mellom danseren og den aktuelle klubben.

Det som eventuelt kan tale mot å anse dette som et arbeidstakerforhold, er at danserne i flere av klubbene må stille med sine egne klær. Det er likevel relativt strenge krav til hvordan bekledningen skal være, og danserne synes i liten grad å stå fritt til å velge antrekk. Dette kan derfor neppe ha særlig betydning for disse forholdene.

Relasjonen mellom danserne og klubbene har flere fellestrekk med en sak som Høyesterett har hatt til vurdering (Rt. 1958:1229). Denne saken gjaldt to sceneinstruktører som var frilansere ved Nationaltheatret. Høyesterett kom til at disse var å betegne som arbeidstakere. Retten la blant annet vekt på at instruktørkontraktene knyttet seg til instruktørene som person og ikke til iscenesettelsen som et arbeidsresultat, og at de innordnet seg teaterets tjeneste for det tidsrom kontrakten varte. Dette synes også å være realiteten for enkelte av kontraktene vi har sett på. Danserne framstår som å tilhøre klubbens organisasjon, og de er underlagt klubbledelsens instruks og ledelse. Vi understreker imidlertid at vurderingen er basert på en dokumentgjennomgang, og at de faktiske forhold kan trekke i en annen retning. Én av kontraktene er mer kortfattet og gir i seg selv ikke mange holdepunkter for å avgjøre danserens arbeidsrettslige status.

Dansere som er arbeidstakere

Hvis en legger til grunn at danserne er å regne som arbeidstakere, vil arbeidsmiljøloven komme til anvendelse. Dette innebærer at danserne skal ha samme beskyttelse som andre arbeidstakere ansatt i norske virksomheter. Vi vil i det følgende peke på enkelte konsekvenser av en slik klassifisering. For det første stiller arbeidsmiljøloven krav til arbeidskontrakten og hva den skal inneholde (§ 14-6). Dette omfatter beskrivelse av arbeidet, varighet, rett til ferie, oppsigelsesfrister, arbeidstidens lengde med mer. Kontraktene strippeklubbene har utformet, bryter med enkelte av disse kravene. Det mangler for eksempel reguleringer av rett til ferie og feriepenger, og bestemmelser knyttet til oppsigelse av kontraktene bryter klart med loven. Dette kan ha sammenheng med at klubbene ikke har ment å inngå ansettelsesavtaler og derfor ikke har forholdt seg til lovens krav. Til tross for at dette ikke er regulert, vil danserne være beskyttet av ferieloven og arbeidsmiljølovens bestemmelser. Dette innebærer at de ansatte vil ha krav på feriepenger av det vederlaget de får for arbeidet som utføres i Norge. Danserne vil også være beskyttet av stillingsvernbestemmelsene som finnes i arbeidsmiljøloven, og kontrakten kan kun avsluttes før tiden dersom arbeidsgiver har «saklig grunn». At kontraktene sier at brudd på klubbreglene eller dårlig arbeidsresultat vil føre til kansellering, er dermed ikke lovlig så lenge ikke dette kan anses som en saklig grunn. Kontraktene opererer dessuten med kortere oppsigelsesfrister enn det som er mulig etter arbeidsmiljøloven. Kontraktene inneholder bestemmelser om at klubbene kan holde tilbake lønn eller vederlag ved kansellering av kontrakten. Dette er det liten adgang til etter lovverket. Arbeidsgiver har videre ikke rett til å holde tilbake betaling for dårlig utført jobb og har dessuten begrenset adgang til å gjøre fradrag for kostnader i forbindelse med kansellering av kontrakten.

Arbeidsgiver har anledning til å fastsette regler som danserne må forholde seg til i arbeidstiden. Dette kan gjelde begrensninger på alkoholinntak, hvordan de skal opptre overfor kundene, og så videre. Et annet spørsmål er hvordan disse reglene håndheves. En av klubbene har reguleringer som omfatter at danserne gir klubben rett til å ta urinprøver, samt har bestemmelser om bøter dersom arbeidsreglementet brytes. Begge disse punktene er problematiske. Bøtelegging er ikke lov etter arbeidsmiljøloven § 14-16 (2). Medisinske undersøkelser er kun tillatt i den grad det anses som strengt nødvendig for klubben (§ 9-4). At kontrakten sier at undersøkelser skal skje på frivillig basis, har i denne sammenheng ingen betydning. Loven regulerer uttømmende når slike undersøkelser kan gjennomføres. Kravet er at det er tillatt om stillingene innebærer en særlig risiko, eller om arbeidsgiver finner det nødvendig for å verne liv og helse. Normalt sett vil ikke dansernes arbeidsforhold være av en slik art at dette kravet kan anses oppfylt.

Arbeidstid og fritid

Etter arbeidstidens slutt – på sin fritid – skal arbeidstakerne fritt kunne gjøre hva de vil, uten noen begrensninger fra arbeidsgivers side (Fougner et al. 2012). Arbeidskontraktene mellom klubbene og danserne inneholder imidlertid enkelte bestemmelser som regulerer dansernes fritid. Dette omfatter et forbud mot å møte kunder på fritiden, forbud mot å selge sex og forbud mot å bruke narkotika. Hva arbeidstakerne gjør på fritiden, ligger normalt utenfor det arbeidsgiver har anledning til å bry seg med. Unntak gjelder der dette får konsekvenser for den jobben arbeidstakeren gjør. Kommer danseren ruset på jobb, vil dette altså være noe arbeidsgiver kan reagere på selv om selve inntaket skjedde i fritiden.

Arbeidsgiverne ordner normalt overnatting til danserne, og i en av kontraktene er det også regulert når danserne har lov til å forlate huset. Dette er reguleringer som må sies å gå langt utenfor det som er lovlig for en arbeidsgiver å ta inn i en arbeidskontrakt.

Dansere og andre arbeidsmigranter

De utenlandske danserne kommer til Norge for å arbeide en kortere periode for så å reise hjem igjen. Dette synes å henge nært sammen med skattereglene, da det etter artistskatteloven¹⁹ er egne regler for utenlandske artister. Vederlag som artistene får for arbeid i Norge, vil normalt skattlegges flatt med 15 prosent dersom de arbeider i

¹⁹ Lov av 13. desember 1996 nr. 87 om skatt på honorar til utenlandske artister mv.

Norge i mindre enn seks måneder i løpet av et år og ni måneder i løpet av en periode på tre år. Dette gjør at disse arbeidsmigrantene er i Norge i kortere perioder enn for eksempel arbeidsmigranter fra Polen (Friberg & Eldring 2011). Samtidig så gjør nok disse reglene også at mer av arbeidet foregår hvitt enn det som er tilfellet blant de polske arbeidsinnvandrerne. I den siste gruppen viste en undersøkelse fra 2010 at en av fire ikke betaler skatt av den inntekten de har (ibid.:41).

I likhet med danserne er det også mange andre arbeidsinnvandrere som får tilgang til bolig gjennom sin arbeidsgiver eller oppdragsgiver. For disse varierer både standarden på boligen og hvem som betaler utgiftene til slik bolig. Noen får den dekket, mens andre blir trukket for utgifter til husleie fra lønnen sin. Undersøkelsen om polske arbeidsinnvandrere viste at det blant polakker i Oslo-området, var rundt 10 prosent som fikk bolig via arbeidsgiver mens sju av ti leide selv (Søholt et al. 2012:26). De gjennomsnittlige bokostnadene lå i 2010 på vel 4300 kroner (ibid.:28). Situasjonen er noe annerledes for danserne. Klubbene stiller normalt bolig til gratis disposisjon for sine dansere, og boligene har normalt god standard. Danserne har imidlertid til dels strenge begrensninger på hva de har lov til å gjøre – også på fritiden. Det at arbeidsgiver ordner bolig, gjør også at arbeidsgiver har en sterkere kontroll på hva danserne gjør utenom arbeidstiden.

6 Livet som danser på strippeklubb i Norge

Når vi har henvendt oss til internasjonal forskningslitteratur om strippeklubbene og livet der, har vi fått lite hjelp til å forstå hvordan dansere som stripper i Norge, har det. Kunnskap om strippeklubber i andre land har ikke nødvendigvis overføringsverdi til norske forhold. Den formelle rammen rundt klubbene og arbeidet der, er viktig for hvordan det er å arbeide som stripper, og disse rammene varierer mellom land. For det første er det slik at mye av litteraturen som viser sårbarhet blant dansere i strippeklubber, baserer seg på forskning i land der strippeklubbene opererer direkte i forlengelse av prostitusjonsmarkedet, og dette er det ikke hold for å tro er tilfelle i Norge. For det andre kommer mye av forskningen fra land der klubbene er en del av en uformell eller direkte kriminell sektor slik at klubbene og vilkårene der ikke er underlagt regler og offentlig kontroll (for eksempel beskrevet i Lavin 2013). For det tredje beskriver litteraturen ofte situasjoner der danserne er irregulære migranter uten rettigheter. Dette, sammen med frykten for å bli tatt for å mangle dokumenter, betyr at danserne har mye å tape ved å kontakte politi og hjelpeapparat dersom de får problemer, blir skadet eller utsatt for vold. For det fjerde beskriver denne litteraturen vilkårene i klubber som organiseres annerledes enn det vi finner i Norge. Et eksempel for å illustrere dette er hvordan det er i Storbritannia, der dansere må betale «house fee» for å i det hele tatt få danse i klubbene (Sanders & Hardy 2012:521).

Siden vi på forhånd hadde liten kunnskap om strippeklubbene og vilkårene der i Norge og fant lite overførbar kunnskap fra andre land, er det spesielt viktig å skape ny kunnskap for at norsk debatt og politikk som berører strippeklubbene, kan informeres av denne. Det er derfor essensielt å lytte til hva kvinnene som selv arbeidet på strippeklubbene, forteller om arbeidet der og om vilkårene de tilbys, og å sette dette i sammenheng med hvordan klubbene er organisert.

I løpet av studien har vi intervjuet 18 kvinner som jobber som dansere i strippeklubber i Norge. Under besøkene våre i klubbene observerte vi de samme kvinnene mens de jobbet, samt at når situasjoner eller spørsmål oppsto, fikk vi anledning til å stille oppfølgingsspørsmål. Vi besøkte også flere av leilighetene danserne bor i mens de er i Norge, og dette ga oss tilleggsinformasjon om rytmen og innholdet i fritiden deres. Rammene for dette prosjektet tillot ikke at vi ble godt kjent med kvinnene og deres situasjon, det ville forutsatt er lengre feltarbeid, men vi har en del informasjon om

det som angår deres migrasjon, arbeidssituasjon og bosituasjon. Dette vil vi beskrive nærmere i det følgende.

Kvinnene fortalte oss om erfaringene deres fra klubber i Norge og andre land, i tillegg til at de fortalte om hvordan de veksler mellom perioder hjemme, studier, andre jobber i ulike land og arbeid på strippeklubber. De fleste av kvinnene vi traff, var i 20-årene, de var fra ulike land, og alle kvinnene vi møtte, kommer fra et EU-land.

Valg av arbeid og lønnsmuligheter

Kvinnene vi har intervjuet, har begynt å arbeide på strippeklubber i Norge og andre land av ulike grunner. Dette bekreftes i intervjuene med eierne. Noen kommer fra land med en befolkning som er langt fattigere enn i Norge, og de reiser rundt i Europa for å tjene penger til seg selv og familien sin. Deres situasjon kan være preget av ren nød på grunn av mangel på arbeid i eget hjemland. Andre kvinner benytter de europeiske mobilitetsmulighetene til å reise og oppleve andre land og ser det å reise til blant annet Norge for å arbeide på en strippeklubb som en del av en utvidet ungdomstid preget av eventyrlyst og eksperimentering. De kunne godt tjent penger på andre måter, både i hjemlandet og utlandet, og kombinerer nok ofte strippingen med andre jobber. Vi kan ikke si noe om hvor mange som har det på den ene eller andre måten, men vil si at kvinnene vi traff, også de som kommer fra relativt sett fattige land, og som arbeider med stripping for å forsørge familie hjemme, framsto som svært ressursrike og initiativrike, noe som er viktig for evnen til å komme seg ut av uønskede situasjoner.

Vårt inntrykk er at mange av kvinnene har brukt mulighetene de har til å arbeide i Norge, maksimalt, og at de ser på Norge som et ekstra attraktivt marked. Danserne kommer fra EU-land, og noen kommer fra land med langt dårligere vilkår og inntektsmuligheter enn Norge. Enten kvinnene arbeider med stripping fordi de forsørger familie i hjemlandet og har liten mulighet til å tjene penger på annen måte, eller om stripping er en av flere muligheter, er Norge et land som gir danserne håp om gode inntekter.

På grunn av at inntekten er delvis basert på provisjon, er det ikke mulig å forutse hvor mye de tjener på et opphold. Det er derimot andre faktorer som er forutsigbare. Alle tjener noe, og til tider kan de tjene godt. Det er delvis sesongbasert. Høsten og vinteren er mer innbringende enn våren og sommerhalvåret. Inntjeningsmuligheten på vinteren veier derfor opp for det kalde klimaet de må forholde seg til. I tillegg opplever de at Norge er et regulert og trygt sted å komme til. De opplever at sikkerheten blir ivarettatt, og at flere klubber sørger for å bestille flybillettene for dem, mens andre får reiseutgiftene refundert av klubben. I noen tilfeller må de dekke billettene selv, men de har til gjengjeld noe høyere grunnlønn som kompensasjon. Danserne kan i tillegg trekke utgifter til fly og mat av på artistskatten, og arbeidsgiver hjelper dem ofte med

praktiske spørsmål rundt skatt. De fleste danserne viser også til muligheten til å spare penger under oppholdet som viktig. De jobber intensivt og har relativt lite fritid til å bruke penger. I tillegg bor de gratis eller svært billig og kan spare inn penger på dette. De har med andre ord muligheten til å tjene penger som de kan bruke, spare, gi bort til familiemedlemmer eller til å investere i et bedre liv hjemme for sin egen del den dagen de velger å reise hjem for godt.

I det følgende vil vi beskrive hva som er inntektsgrunnlaget i arbeidet til kvinnene, og se på hvordan de blir rekruttert til strippeklubbene.

Rekruttering av dansere

Kvinnene kommer i kontakt med klubbene på tre forskjellige måter. For det første kan de selv ta direkte kontakt med en klubb via kontaktinformasjonen som oppgis på klubbens hjemmeside. I en slik situasjon kjenner de ikke til hva som venter på dem i Norge, med mindre de har fått tips om klubben fra dansere de har møtt andre steder. Denne usikkerheten går den andre veien også; klubbeierne vet ikke om danseren er god til jobben, og om hun er til å stole på. Vil hun stille uthvilt på jobb? Vil hun danse slik norske kunder liker? Vil hun komme overens med de andre danserne i leiligheten? I tillegg var eierne vi snakket med, opptatt av å ikke hyre inn dansere som er vant til å kombinere stripping og prostitusjon.. For det andre rekrutteres dansere gjennom andre dansere klubbeierne kjenner. Nettverket innenfor bransjen er stort. Mange kjenner hverandre, har møtt hverandre på flere forskjellige klubber og holder kontakt via sosiale nettverk. De tipser hverandre om hvilke klubber som er bra å jobbe på, og ditto advarer de mot klubbene som ikke er bra. Det sosiale nettverket ser ut til å være en utbredt rekrutteringskanal, og det gir begge parter en viss sikkerhet. For eierne kan dette nettverket også være en fordel ved at danseren lettere integreres i miljøet på klubben og i leiligheten. Danseren har på den andre siden fordeler gjennom støtte og veiledning fra venninnen som hun ble rekruttert av. I leiligheten bor ofte kvinnene to og to på rom, og dette kan bidra til å gjøre oppholdet lettere for danserne dersom de kjenner hverandre fra før. Den tredje rekrutteringskanalen er gjennom agenter som opererer på kryss av landegrensene. Tidligere i rapporten beskrev vi hvordan de norske klubbeierne oppfatter at agentene opererer. Flere av danserne vi intervjuet, har erfaring med å jobbe for agenter, og dette gir oss også innblikk i deres perspektiv på agentenes rolle og fare for utnyttning. Kvinnene beskrev at agenter var noe de ofte benyttet seg av før de var godt nok etablert til å manøvrere seg i dette markedet på egen hånd. Enkelte etablerte dansere jobbet fortsatt for agenter innimellom, men la vekt på at de hadde mulighet til å forlate agentene om de ikke var fornøyde med vilkårene de ble tilbudt. Vårt generelle inntrykk var at danserne var svært rettighetsbevisste. Med store

grensekryssende nettverk tilgjengelig der de utvekslet informasjon via sosiale medier og Skype på daglig basis, var de i stand til å både maksimere sitt utbytte i bransjen og til å komme seg bort en eventuell situasjon de ikke var komfortable med. De stilte seg relativt uforstående til våre spørsmål om hva de ville gjort dersom de kom fram til en klubb og det viste seg at vilkårene var for dårlige eller kontrollen for streng: «Da ville jeg jo dratt», svarte de da. Noen hadde også opplevd å komme fram til forhold som var dårligere enn de hadde blitt forespeilet, og de beskrev at de ved å ta noen få telefoner og tastetrykk hadde ordnet seg flybillett og en ny klubb å jobbe ved gjennom venner. Kvinnene beskrev generelt jobben og vilkårene som gode og frie. Det er ikke uvanlig i forskning om dansere på strippeklubber at danserne vektlegger valgfriheten og makten de har i situasjonen (se for eksempel Grandy & Mavin 2012). Ofte framstår det å jobbe med stripping i et rikere land enn hjemlandet som bedre enn alternativene danserne har hjemme. Å si at stripping framstår som bedre enn dårlig betalt servicearbeid i et EU-land, er ikke det samme som å si at danserne blir tvunget inn i strippebransjen av nød. Når det er nevnt, skal man ikke underslå viktigheten av å trekke inn makt og maktforhold i denne sammenheng, og i det følgende vil vi gå videre med spørsmål om makt ved å se på hvordan danserne forholder seg til hvordan strippeklubbene er organisert, og hvordan kvinnene selv opplever sin egen livssituasjon mens de bor og arbeider i Norge.

Makt og maktforhold

Over har vi beskrevet veiene inn i strippebransjen. Det er klart at muligheten til å velge hva de vil tjene penger på, ikke er like stor for alle kvinner. Dette vet vi godt fra flere forskningsfelt. Når det gjelder arbeid ved strippeklubbene, kan det være at en del av kvinnene er der fordi det er en av få muligheter de har til å tjene de pengene de trenger til eget eller familiens forbruk. Ressursforskjeller mellom kvinner betyr også at noen i mindre grad klarer å verne seg fra negative konsekvenser av en jobb som dette, eller at noen i mindre grad klarer å få jobb på de stedene som er regnet for å ha de beste vilkårene for danserne (se for eksempel Pilcher 2007). Det er forskjeller mellom land og klubber når det gjelder hvor godt danserne blir ivaretatt.

For å forstå hvordan kvinnes bakgrunn og kjennetegn ved bransjen henger sammen med makt, holder det ikke å se på hvordan disse preger rekrutteringen. Det er like relevant å få kunnskap om hvor mye makt danserne har til å slutte når de først har begynt å danse på strippeklubber. På grunn av innholdet i jobben i seg selv og assosiasjonen en slik jobb har til prostitusjon, risikerer kvinnene å få et dårlig rykte hvis det blir kjent i hjemlandet hva de driver med. Dette kan ha konsekvenser for hvorvidt de får seg en jobb i hjemlandet. Dette betyr at det kan bli vanskeligere å velge seg et annet liv etter

hvert; jo lengre tid de jobber med å strippe går, jo større vil ofte risikoen være for at noen finner det ut.

Det er også grunn til å tro at ikke alle tåler innholdet i arbeidet og kjennetegn ved arbeidsmiljøet like godt over tid. Det kan tenkes at kvinner som jobber med å strippe, opplever negative konsekvenser av strippingen på kort sikt eller i det lange løp. Vi har ikke kunnskap nok over tid om kvinnene som stripper ved klubbene i Norge, til å vite om de har opplevd slike konsekvenser som beskrives i noe av forskningslitteraturen, som at de blir mer kyniske og avstumpede, og at de mister lyst på sex og troen på menn (se for eksempel Barton 2007). Det vi derimot vet, er at noen arbeider på strippeklubber i en kort periode før de finner annet arbeid eller studerer, mens andre forblir i bransjen så lenge de får jobber. Det er som tidligere nevnt heller ikke uvanlig at kvinnene studerer i tillegg til arbeidet på strippeklubbene og bruker arbeidet på strippeklubbene som deltidsarbeid og slik finansierer studiene gjennom inntekten de får fra kortere opphold utenlands. De fleste blir uansett på et eller annet tidspunkt tvunget til å endre inntektsgrunnlaget sitt. De blir rett og slett for gamle til å være attraktive i bransjen. Arbeidet på strippeklubbene kan gi ulike utslag. Kvinner kan ha brukt arbeidet som utgangspunkt for å sikre seg en videre karriere gjennom erfaringer de har opparbeidet, eller de kan ha ødelagt andre muligheter fordi de valgte å arbeide på strippeklubb. Kvinnene kan ha opparbeidet seg en økonomi som gir større handlingsfrihet, eller de kan ha utviklet dårlige vaner som hindrer en god livskvalitet på sikt, for eksempel med hensyn til alkohol.

Mange av informantene beskrev hvordan trivsel oftest oppstår når kjemien mellom danserne på klubben er god. De er avhengige av å stole på hverandre og å stole på at andre ikke «stjeler» gjester fra dem. Muligheten for at dette skal skje, blir også minimert gjennom den operative organiseringen på klubben. De opererer ofte i et køsystem som er tilrettelagt av arbeidsgiver, og som oppleves som rettferdig. Kvinnene danser i en fast rekkefølge og har ansvar for å ta seg av nye gjester i en bestemt orden. Det at danserne har mulighet til å tjene mer penger gjennom provisjon, og at de konkurrerer med hverandre om drinker og privat dans, beskrives i mye av litteraturen om stripping (Grandy & Mavin 2012). Baksnakking og avstandtaken til dansere som ikke gjør jobben på «riktig måte», er også en måte å distansere seg fra stigmaet som påhviler det å ha en jobb som stripper: Det er «de andre» som lever opp til folks fordommer om kvinner som stripper, ikke en selv (Barton 2007). Dette opplevde vi også at var tilfelle i strippemiljøene i Norge. Som beskrevet innledningsvis hevder kritikere av strippeklubber at det som foregår der, bør regnes som prostitusjon, eller at det i tillegg til strippingen foregår prostitusjon på klubbene. Danserne vi intervjuet, var klar over disse oppfatningene og var opptatt av å distansere seg fra kvinner som selger sex. Kvinnene mener selv at til tross for at de spiller på sex og på sensualitet, er det ikke det samme som å selge sex. De opplever at de selger opplevelser, de pirrer nysgjerrighet, og de bidrar til en erotisk opplevelse. De stiller seg derimot negative til prostitusjon og

ønsker heller ikke å bli assosiert med det. Flere beskrev også hvordan de opplevde at de brukte langt mer tid på samtale med kundene enn de faktisk brukte på å danse, og at disse samtalene er den viktigste delen av jobben. Dansen tar mellom 10 til 20 minutter, mens de kunne bruke et par timer på samtale med en kunde, og flere av kundene kjente de etter hvert godt.

Alkohol, arbeid og regler

Er alkoholinntaket høyere enn i andre jobber i utelivsbransjen? Arbeidsgivere på strippeklubber i Norge legger til rette for at danserne kan la være å drikke alkohol. Flere informanter fortalte at de valgte Norge som arbeidssted nettopp fordi presset om å drikke er mindre her enn i mange andre land. Kvinnene vi møtte, er relativt unge, som oftest i 20-årene. De er unge og friske, de tiltrekker seg gjesters oppmerksomhet raskt og har mulighet til å jobbe mange steder. Dette ga de tydelig uttrykk for selv. En av forutsetningene for å lykkes i bransjen er at de vet hvordan de skal navigere i systemet, de har kontakt med flere klubber, og de lever av å ha et godt rykte. Flere av danserne fortalte at de bare skulle gjøre dette noen få år – til de skulle begynne å studere, til de var ferdig med studiene, til de fikk familie, osv. De framstilte seg som noen som bare er midlertidig i bransjen, og slik posisjonerte de seg også i motsetning til kvinner som jobber med stripping lenge (for implikasjonene av denne distinksjonen, se Grandy & Mavin 2012). Å fortsette med stripping lenge har ikke lav status blant alle. Blant kvinnene vi intervjuer var det flere som syntes vilkårene var gode og som ville fortsette i jobben så lenge som mulig.

Vi spurte eierne om det kunne tenkes at danserne tøyde grensene for hvor mye de spilte på sex under dansen og for hva de var villige til å gjøre for penger etter hvert som de mistet nyhetens interesse og utseendet forandret seg. Eierne la vekt på at mange av de eldste danserne var blant de mest populære blant gjestene, og det kan være på grunn av at de har god trening i å være samtalepartnere for gjestene. Dansere mister ikke nødvendigvis sin forhandlingsmakt selv om de blir eldre. En god danser på en strippeklubb blir vurdert ut fra helheten. Å være god til å strippe på en scene er ikke nødvendigvis nok i seg selv. Å kunne formidle og gi gjestene en god helhetlig opplevelse er også et viktig kriterium for å lykkes i arbeidet. På grunn av at kvinnene som oftest kommer til Norge for å danse på en spesifikk klubb, blir de ikke ansatt basert på audition. Lederen kan ikke vite om de er gode dansere eller ikke når de ansetter dem første gangen, selv om de har fått tips om å ansette dem fra deres venninner eller agenter. Ulike klubber har ulike standarder for dansen. På en av klubbene vi besøkte, hadde det nettopp ankommet en danser som ble ansett for å danse dårlig, og da hjalp kolleger henne med å øve

på dagtid for å forbedre evnene hennes. Det er altså ikke likegyldig hvordan kvinnene danser, for både eierne og kvinnene som jobber på strippeklubbene er dette viktig.

Arbeidsliv, fritid og bolig

Som nevnt er Norge for mange et attraktivt sted å arbeide. Strippeklubbene er stort sett godt organisert og har et godt renommé, og de fleste klubbene kan tilby garantilønn. Som sitert tidligere forteller danserne at de føler seg trygge når de kommer til Norge. Som en del av EØS-avtalen kreves det ikke visum eller arbeidstillatelse for å reise til og jobbe i Norge så lenge det skjer innenfor bestemte tidsrom. I tillegg gir deres statsborgerskap i et europeisk land dem generelle rettigheter som også beskytter dem mens de er i Norge, blant annet gjennom Europeisk helsetrygdkort. Noen av klubbene har tilleggsforsikring som forsikrer mot sykdom og skade av mer varig karakter.

I kapittel 4 beskrev vi i generelle trekk hvordan strippeklubber i Norge er organisert. Et viktig spørsmål blir da hvordan danserne forholder seg til måten klubbene er organisert på, og de implikasjonene dette har for dem. Før kvinnene kommer til Norge, har de blitt forespeilet hvordan klubben som hyrer dem, er som arbeidsplass, ved at de for eksempel er blitt tilsendt regler. Denne informasjonen er ment både å forberede danserne på hvordan strippeklubbene fungerer i Norge, og å avskrekke dansere som opererer på måter norske klubbeiere ikke ønsker. Eksempler på det siste er at det formidles at prostitusjon på klubben og på fritiden mens de jobber i Norge, regnes som brudd på avtalen med klubben, og at rusmisbruk og høyt alkoholkonsum ikke er tillatt. Reglene for klubbene er altså ment å virke forebyggende, og flere av eierne la vekt på at dette var viktigere enn funksjonen som retningslinjer mens danserne er i Norge. Det er til lederens fordel om han ansetter dansere som gjør en god jobb, og som holder seg til reglementet. Kontraktsbrudd fører til oppsigelse og tapt inntekt. Kontraktene vi har fått innsyn i, inneholder retningslinjer for hva danserne ikke har lov til, der blant annet prostitusjon og narkotika er streng forbudt.

Dansere vi har intervjuet, har skrevet under på en kontrakt med klubben de jobber i, og forholder seg til reglene slik de er. Det er ikke sikkert alle dansere synes reglene er rimelige, og vi har ikke snakket med kvinner som har valgt å si nei til opphold i Norge fordi de av ulike grunner ikke vil akseptere kontrakten eller reglene. Tidligere dansere ville ikke nødvendigvis fortalt den samme historien. Noen av dansere fortalte at kolleger har mistet jobben fordi de har brutt ordensreglene, men vi har ikke intervjuet kvinner det har skjedd med. Intervjuede ledere har fortalt at de iblant har sett seg nødt til å be dansere gå, blant annet på grunn av bruk av narkotika. Noen dansere er svartelistet i flere klubber fordi store uregelmessigheter har oppstått, og fordi ryktene om dette lett sprer seg fra klubb til klubb. De forskjellige klubbene har ikke nødvendigvis

fortløpende dialoger, men noen klubber samarbeider tett. Den mest detaljerte studien i Norden av livet på strippeklubb er en studie av erfaringene til baltiske kvinner som jobber som strippere i Finland (Penttinen 2008). I Finland er ikke privat dans lovlig virksomhet, noe som betyr at denne dansen ikke registreres eller overvåkes. Penttinen beskriver at danserne hun har møtt, ofte sirkulerer mellom Norge, Sverige og Finland, og at klubbene samarbeider om dette. Klubbeierne utveksler informasjon, og dette betyr at danserne må sørge for å ikke gjøre eierne misfornøyde, ellers blir muligheten til å jobbe ikke bare i det enkelte landet dårligere, men også i hele Norden.

Utstrakt kontroll av danserne er vanlig i strippeklubber (Lavin 2013; Sanders & Hardy 2012). Danserne vi har intervjuet, fortalte at klubbreglene i Norge er de samme som i andre land på mange punkter, og at de foretrekker å jobbe på en klubb med slike regler. At reglene angående prostitusjon og rusmisbruk er strenge og absolutte, er en fordel for dem også fordi det hindrer at kvinner de jobber med, selger sex eller flyr ute om natten. Som nevnt er reglenes viktigste funksjon ikke nødvendigvis at de hindrer slik oppførsel blant kvinner som jobber på klubben, men at kvinner som ikke vil følge slike regler, ikke begynner på klubben.

Danserne bor ofte sammen. Justisen kan være sterk mellom danserne, og klubbeierne er til dels avhengige av at en eller flere av danserne i leiligheten varsler dem hvis det er noen som skaper konflikt eller bryter reglene. At eierne har allierte blant danserne, er ikke ukjent i forskningen om strippeklubber fra andre land (se for eksempel Lavin 2013).

Ofte beskrives det i forskningslitteraturen om stripping hvordan klubbreglene gjenspeiler den eksterne kontrollen klubben er utsatt for; reglene for danserne er med andre ord først og fremst på plass for å sørge for at klubbeieren ikke bryter regler myndighetene setter for klubbens virksomhet. I tillegg er det naturlig å se på klubbens regler som uttrykk for tilpasning til offentlig debatt om strippeklubbene. Det gjelder for eksempel forbudet mot prostitusjon både i arbeidstiden og på fritiden. Det er ikke vanlig å legge restriksjoner på hva arbeidstakere kan gjøre i fritiden i Norge, og en slik ordning må derfor diskuteres. Når arbeidsgiverne går langt i å regulere forhold som har med dansernes fritid å gjøre, gjør de det for å beskytte seg mot offentlig kritikk og mot forsøk på å innføre et forbud mot strippeklubber basert på en forestilling om at stripping og prostitusjon er det samme eller henger tett sammen. Det er viktig å forstå at disse reglene er ment å ha en avskrekkende og symbolsk funksjon. At ledere føler de må regulere fritiden til danserne fordi de er redde for å bli mistenkt for å drive hallikvirksomhet, er ikke det samme som at de forsøker å utøve frihetsberøvelse. Det er ingen vakter som sjekker om danserne forlater leiligheten. De har selvsagt mulighet til å dra på sightseeing eller lignende, men flere av eierne foretrekker at danserne gjør dette i grupper. Det er ingen annen frykt involvert enn at de skal bli stemplet som halliker dersom en ansatt faktisk bryter reglene og treffer en kunde for å utføre seksuelle tjenester mot et vederlag. Definisjonen av prostitusjon har vi drøftet tidligere i denne

rapporten, men hva er konsekvensen dersom en danser som er ansatt på strippeklubb, velger å selge sex ved siden av jobben? Det er ikke arbeidsgivers ansvar dersom dette skjer. Det er kun relevant for arbeidsgiver dersom danseren ikke utfører sitt arbeid på klubben. Det er ikke ulovlig å selge sex, heller ikke for kvinner som arbeider på en strippeklubb. Det er derimot problematisk dersom kontakten blir formidlet via daglig leder eller eier av strippeklubben. Dette er regulert gjennom husreglene, som til og med spesifiserer at danserne ikke har lov til å gi eller motta telefonnummer til kunden, og vårt inntrykk er at eierne er svært opptatt av at dette ikke skjer.

Et spesielt trekk ved arbeidet i strippeklubb er at danserne ofte bor i husvære som klubben eier, enten i nærheten av klubben eller lenger unna. Hvordan synes danserne dette er, og hvordan forholder de seg til de formelle og uformelle reglene som gjelder i fellesboligen? Når det gjelder boformen, er det viktigste funnet at danserne forventer at klubben ordner bolig for dem, og at det ville vært svært upraktisk for dem dersom de selv måtte ordne en bolig for få ukers skyld. Det er på denne måten de fleste strippeklubbene huser omreisende dansere i hele Europa. Det er usikkert om danserne i det hele tatt hadde vært villige eller hatt mulighet til å komme om ikke arbeidsgiver stilte bolig til disposisjon. Kvinnene vi intervjuet, var veldig positive til denne boformen, selv til det faktum at det betydde at de måtte bo sammen med flere andre kvinner, inkludert at de ofte måtte dele rom med en annen. Dette ble beskrevet som en realitet de hadde tenkt lite over; det er bare slik det er i bransjen. Kvinnene beskrev det også ofte som en fordel å bo sammen med de andre danserne fra klubben. Når danserne ikke jobber, fyller de hovedsakelig tiden med å sove ut etter nattens arbeid, trene eller prate med venner fra hele Europa og med familie i hjemlandet via Skype. De ser også gjerne litt på tv og henger med hverandre, men de har også tid fra hverandre når de sitter på rommet sitt og er på sosiale medier osv. De kjenner ingen andre i byene de kommer til rundt omkring i Europa, og på denne måten får de selskap. Kvinnene trener, handler og lager mat sammen, og de går ut på lokale utesteder. Dette betyr derimot ikke at denne boformen kan være uproblematisk. Det kan oppstå dårlig stemning eller konflikter mellom danserne som bor sammen. Det finnes ofte husregler som skal forhindre slike situasjoner, som for eksempel omfatter fordeling av husarbeid og kjøkken- og dusjetider, samt for støynivå og besøk.

For arbeidsgiverne kunne det være en utfordring å organisere bolig for danserne sine. Noen klubber eier boligen, mens andre leier den. Klubbeierne ser det som en nødvendig tjeneste de tilbyr danserne sine, men også som noe som innebærer en del ekstraarbeid for dem og andre ansatte i klubben. Dersom boligen ligger langt unna klubben, skal danserne transporteres fram og tilbake. De ansatte forventer at eier stiller med hjelp til praktiske behov; noen må ringe leverandøren når internettet går tregt, noen må henge opp knagger igjen hvis de faller ned. Det hender også at eierne må forholde seg til konflikter mellom dansere og for eksempel megle eller avgjøre hvem som får deres støtte. Basert på erfaringer er eierne i forkant av slike situasjoner ved å

ha regler og oppfølging som kan forhindre at konflikter utvikler seg. Det er relativt stor gjennomtrekk i disse boligene, da dansere flytter på seg jevnlig. Samtidig forsøker klubbeierne å sette sammen team som han/hun vet kan passe sammen.

Det er ikke alle danserne på norske strippeklubber som bor i regi av klubben eller eier. Nordiske kvinner eller migranter som bor i Norge lenger enn noen få måneder hvert år, bor ofte i egne leiligheter sammen med venner eller en kjæreste.

Kvinnernes liv blir i ulik grad påvirket av hvilken forståelse omverden har av det de arbeider med. Som nevnt er det mange som forstår stripping som en del av sex-bransjen, ofte relatert til prostitusjon. Kvinnene vi intervjuet, måtte forholde seg til dette. De utenlandske danserne har relativt liten kontakt med det norske samfunnet, så de merker ikke nødvendigvis noe til de offentlige debattene om strippeklubber. De merker det selvsagt om det er demonstrasjoner utenfor strippeklubben, og de kjenner godt til den generelle debatten om stripping og stigma knyttet til arbeidet på strippeklubber. De var derimot mer opptatt av reaksjonene i hjemlandet, både fra offentligheten og fra venner og familie. Flere av kvinnene kom fra land hvor stripping sidestilles med prostitusjon, eller hvor der eksisterer strippeklubber som også inkluderer prostitusjon. Det er ikke alle som nødvendigvis forteller familie og venner hjemme hva de jobber med i Norge og i andre vesteuropeiske land. De fleste hadde opplevd en eller annen form for stigma, men hvordan de håndterte dette, er individuelt. Mens noen var stolte over yrket sitt, var det andre som levde to liv: ett som danser på en strippeklubb og et annet når de var hjemme hos kjæreste, familie og venner. Det var dansere som var relativt kjente i hjemlandet sitt for det de arbeidet med, mens andre ikke hadde betrodd seg til noen om hva de egentlig gjorde når de reiste utenlands.

7 Konklusjon

I denne rapporten har vi presentert og diskutert hvordan strippeklubber i skrivende stund organiseres og reguleres av myndighetene i Norge. Vi finner variasjon mellom klubbene i hvor velorganiserte de er, og hvor godt forberedt de er på eventuelle problemer, og det samme gjelder for danserne. Det ligger ikke i vårt mandat eller i forskningens rolle å ta stilling til hvordan norske myndigheter bør forholde seg til strippeklubbene. Vår jobb er å kartlegge hvordan klubbene drives, og beskrive hva slags konsekvenser denne organiseringen kan tenkes å ha, og så er det opp til politikere og forvaltning å bruke denne kunnskapen. Flere av eierne etterspurte en mer aktiv tilnærming fra myndighetenes side, og de ønsket at man i stedet for å diskutere om klubbene skal eller ikke skal bli forbudt, kunne diskutere hvordan man kan legge til rette for at klubbene drives på en god måte. Ikke minst etterspurte de en innsats for å rydde opp i bransjen. På samme måten som i utelivsbransjen ellers finnes det nok potensielt en del ulovligheter og/eller uryddighet blant klubbene. Det har ikke vi hatt muligheten til å dokumentere gjennom denne studien, men vi har kunnet vise hvordan noen sider av måten klubbene drives på, kan være problematiske. I kapittel 5 presenterte vi en analyse av lovligheten til kontraktene og reglene ved strippeklubbene. Hun viser at dagens situasjon er uklar, og at strippeklubbene, akkurat som andre bransjer som sysselsetter korttidsmigranter, kanskje har mer ansvar for de ansatte enn de tar på nåværende tidspunkt. Det at bransjen sysselsetter migranter som kun er i landet i korte perioder av gangen, utgjør en tilleggsutfordring. I flere bransjer der dette er utbredt, gir dette muligheter for arbeidsgivere til å utnytte arbeidskraften, og det kan skape en utydelig rettighetssituasjon for arbeidstakerne det gjelder, og få muligheter for dem til å finne ut hva deres rettigheter og muligheter er. En tettere oppfølging av disse klubbene med den hensikt å ivareta de ansatte kan føre til at de klubbene som eventuelt ikke driver arbeidet på en måte som ivaretar danserne, kan bli sanksjonert eller stoppet.

Denne rapporten viser til at strippeklubbene i Norge stort sett er godt regulert. Spørsmålet man kan stille seg, er om de er for godt regulert og for lite fulgt opp. Politiet har anledning til å utføre kontroller og har mulighet til å kartlegge uregelmessigheter. Dette kan bidra til å trygge omstendighetene rundt strippeklubbene og bidra til at arbeidsforhold blir ivaretatt i henhold til regelverket. Ledere vi har intervjuet, samarbeider flere steder allerede godt med politiet og sier de ikke vil være imot et ytterligere samarbeid.

Selv om vi i denne studien har kartlagt hvordan strippeklubbene organiseres og reguleres, og hvordan danserne selv opplever det å jobbe der, er denne kunnskapen langt fra utfyllende. Vi vet lite om hvordan agentene som befinner seg i andre europeiske land, opererer, men eierne og danserne i denne studien la vekt på at å bruke agenter ikke er en utbredt rekrutteringsform for norske klubber. Tilbudet av dansere ser ut til å være tilstrekkelig, og danserne er også fullt ut i stand til å gjennom nettverkene sine identifisere og kontakte det de opplever som gode klubber å jobbe i. Vår konklusjon er at klubbene og danserne i liten grad er avhengige av agenter.

Vi har i denne rapporten sett mest på hvordan dansernes arbeid er tilrettelagt i Norge, slik vårt mandat tilsier. Videre studier hadde vært formålstjenlig for å kartlegge hvordan strippeklubber reguleres i land det er naturlig å sammenligne Norge med. Er det slik at klubbene i andre land inkluderes i utelivsbransjen og behandles på lik linje med andre skjenkesteder, eller er det sann at klubbene behandles som en del av underholdningsbransjen eller som en kulturinstitusjon? Er danserne fra landet der de danser, eller er de korttids- eller langtidsmigranter? Er det kobling mellom strippeklubbene og prostitusjonsmarkedet i de ulike landene, og hvordan håndterer myndighetene i så fall dette? Og, ikke minst, hvordan blir rettighetene til de ansatte ivaretatt i andre land? Er det land der klubbene skaffer gode tilleggsforsikringer som beskytter danserne om de skulle bli skadet på jobb eller trenger langsiktig behandling som ikke dekkes av Europeiske helsetrygdkortet i dag?

I flere av våre naboland er strippeklubber langt mer utbredt, og erfaringer derfra kan gi oss informasjon om hvordan de drives, og økt kunnskap om hvor tett de eventuelt er koblet til prostitusjonsmarkedet. På Island har man nå forbudt strippeklubbene. Dette forbudet er blant annet en konsekvens av en mangeårig diskusjon om båndet mellom stripping og prostitusjon og mellom stripping og menneskehandel, og Island har tidligere innført forbud mot noen måter å organisere strippingen på, blant annet fordi man mente det la til rette for prostitusjon (Skilbrei & Holmström 2011). I andre land igjen har man lisensordninger for underholdning for voksne, inkludert strippeklubber. Det gjelder for eksempel England og Wales der strippeklubber kan få lisens, selv om dette systemet er komplisert (beskrevet i Hubbard 2008).

Underveis i denne studien har vi sett en mer kompleks virkelighet enn den som ofte framkommer i mediedebatter om strippeklubbene. Danserne vi intervjuet, framsto generelt som svært ressurssterke og i stand til å sette seg inn i sine muligheter og til å beskytte sine interesser. I rapporten viser vi til at kvinner som arbeider som strippere, faktisk er mer enn «fattige, forsvarsløse jenter uten valgmuligheter», slik som den offentlige debatten ofte beskriver dem som.

Litteratur

- Aftenposten* 07.05.87. Jessheimjenter og Balthazar.
- Alsos, K. & Eldring, L. (2010). Husarbeid uten grenser? *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 4.
- Barton, B. (2007). Managing the Toll of Stripping: Boundary Setting among Exotic Dancers. *Journal of Contemporary Ethnography*, 36(5), 571–596.
- Bergens Tidende* 28.09.92. Stopper ikke stripping.
- Brewis, J. & Linstead, S. (2000). *Sex, Work and Sex Work: Eroticizing Organization*. London: Routledge.
- Dagbladet* 05.11.97. Sex på lokalet.
- Ditmore, M. H., Levy, A. & Willman, A. (red.) (2010). *Sex Work Matters. Exploring Money, Power and Intimacy in the Sex Industry*. New York: ZED Books.
- Fougner, J., Holo, L., Sundet, T. W. & Torkildsen, T. (2012). *Arbeidsmiljøloven. Kommentaarutgave*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Friberg, J. H. & Eldring, L. (2011). *Polonia i Oslo 2010. Mobilitet, arbeid og levekår blant polakker i hovedstaden*. Fafo-rapport 2011:27. Oslo: Fafo.
- Grandy, G. & Mavin, S. (2012). Doing Gender in Dirty Work: Exotic Dancers' Construction of Self-Enhancing Identities. I R. Simpson, N. Slutskaia, P. Lewis & H. Höpfl (red.), *Dirty Work. Concepts and Identities* (s. 91–112). Houndsmills: Palgrave Macmillan.
- Haidinger, B. (2007). Transnational Contingency. The domestic work of migrant women in Austria. I S. van Walsum & T. Spijkerboer (red.), *Women and Immigration Law. New variations on classical feminist themes*. Abingdon: Routledge-Cavendish.
- Hubbard, P. (2008). *Encouraging sexual exploitation? Regulating striptease and 'adult entertainment' in the UK*. Publisert konferansepaper fra Globalization, Media and Adult/Sexual Content: Challenges to Regulation and Research, tilgjengelig Loughborough University, URL:https://dspace.lboro.ac.uk/dspacejsui/handle/2134/3777?mode=full&submit_simple=Show+full+item+record,lesedato 19.4.13.

- Jacobsen, C. & Skilbrei, M-L. (2010). Reproachable victims? Representations and self-representations of Russian women in transnational prostitution. *Ethnos*, 75(2), 190–212.
- Klassekampen* 08.11.11. Gransker strippebulene.
- Lavin, M. F. (2013). Rule-Making and Rule-Breaking: Strip Club Social Control and Other Drugs. *Deviant Behavior*, 34(5), 361–383.
- Mavin, S. & Grandy, G. (2013). Doing Gender Well and Differently in Dirty Work: The Case of Exotic Dancing. *Gender, Work and Organization*, 20(3), 232–251.
- Ot.prp. nr. 28 (1999-2000). *Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd)*
- Ot.prp. nr. 49 (2004-2005). *Om lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)*
- Penttinen, E. (2008). *Globalization, Prostitution and Sex-Trafficking. Corporeal politics*. London: Routledge.
- Pilcher, K. (2007). A Gendered “Managed Heart”? An Exploration of the Gendering of Emotional Labour, Aesthetic Labour, and Body Work in Service Sector Employment. *Reinvention: a Journal of Undergraduate Research*, Launch Issue.
- Sander, T. & Hardy, K. (2012). Devalued, deskilled and diversified: explaining the proliferation of the strip industry in the UK. *The British Journal of Sociology*, 63(3), 513–532.
- Skilbrei, M-L. (1998). *Når sex er arbeid: en sosiologisk analyse av prostitusjon på massasjeinstituttene*. Oslo: Pax Forlag.
- Skilbrei, M-L. (2003). «Dette er jo bare en husmorjobb». *Ufaglærte kvinner i arbeidslivet*. NOVA-rapport 17/03.
- Skilbrei, M-L. & Holmström, C. (2011). Is there a Nordic Prostitution Regime? *Crime & Justice*, 40, 479–517.
- Skilbrei, M-L. & Polyakova, I. (2006). “My life is too short; I want to live now”: *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*. Rapport. Institutt for kriminologi og retts sosiologi, UiO.
- Stavanger Aftenblad* 18.10.11. Gjer Sandnes strippefri.
- Stavanger Aftenblad* 23.11.11. Ordføreren kan lite gjøre.

- Søholt, S., Ødegård, A. M., Lynnebakke, B. & Eldring, L. (2012). *Møte mellom internasjonalt arbeidsmarked og nasjonalt boligmarked*. Samarbeidsrapport NIMR/Fafo.
- Trygstad, S. C., Nergaard, K., Alsos, K., Berge, Ø. M., Bråthen, M. & Ødegård, A. M. (2011). *Til renholdets pris*. Fafo-rapport 2011:18. Oslo: Fafo.
- Trønderavisa* 29.12.11. Stripp i Vømmøldalen.
- VG* 19.4.1983. Full stopp for truse-showet.
- VG* 6.3.2012. Selger sex på strippeklubbene.
- Weitzer, R. (2012). *Legalizing Prostitution. From Illicit Vice to Lawful Business*. New York: New York University Press.

Vedlegg 1 Informasjonsskriv alle

Oslo, 20. September 2012

Fafo
Institutt for anvendte
internasjonale studier
Postboks 2947 Tøyen
0608 Oslo
Borggata 2B

Telefon 22 08 86 10
Faks 22 08 87 00
www.fafo.no

Forskningsprosjekt om arbeidsforhold ved landets strippeklubber

De siste årene har veksten i strippeklubber i Norge fått økende oppmerksomhet, der det har vært ytret bekymring for at stripperne blir utnyttet. Mange av de ansatte er utenlandske borgere og en del har vært stilt spørsmål på om det foregår prostitusjon i tilknytning til strippeklubbene. De som faktisk jobber der har i liten grad blitt spurt om hvordan de har det og hva slags arbeidsforhold de trenger. Dette studiet er et forsøk på å bote på det. Vi ønsker å intervju personer som jobber i strippeklubbene og lytte til deres erfaringer og meninger. Studien er finansiert av Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet.

Som informant i studien vil du være anonym. Det du sier skal ikke kunne knyttes til deg som person. Hvis det er spørsmål du ikke vil svare på, er det helt greit dersom du gir uttrykk for dette. Dersom du av en eller annen grunn ønsker å avbryte intervjuet, kan du gjøre det uten at det vil ha konsekvenser for deg. Svarene du i så fall allerede har gitt, vil bli tatt ut av studien. Vi lover deg også å behandle informasjonen du gir oss med konfidensialitet, og når vi senere skriver om resultatene, vil vi sørge for å fjerne informasjon som kan avsløre hvem du er.

Dersom du har noen spørsmål er det bare å ta kontakt med oss på telefon eller e-post: May Len: 22088722 mls@fafomail.no og Ingunn: 22088668 inb@fafomail.no

Med hilsen

May-Len Skilbrei

Vedlegg 2 Informasjonsskriv til danserne på engelsk

Fafo
Institutt for anvendte
internasjonale studier
Postboks 2947 Tøyen
0608 Oslo
Borggata 2B

Telefon 22 08 86 10
Faks 22 08 87 00
www.fafo.no

Oslo, 20. September 2012

Research project on the working conditions on the strip clubs in Norway

Strip clubs in Norway have received increased attention the last years. A number of concerns have been raised regarding potential exploitation of the strippers. Those who actually work in the strip clubs have not necessary been asked about how they perceive the conditions they work under and what kind of working conditions they need. This study is an attempt to fill this gap by interviewing the people who work in strip clubs about their perception. We therefore seek to interview people who work in the strip clubs and want to listen to their opinions. This study is financed by The Ministry of Children, Equality and Social Inclusion.

As an informant to this project we ensure you full anonymity. What you share with us cannot be linked to you as a person. If there are questions you do not want to answer, you can refuse to do so without any consequences for you or your employer. If you want to end the interview, your answers will be taken out of the study.

If you have any questions, please contact: May Len: + 47 22088722 mls@fafomail.no or Ingunn: +47 22088668 inb@fafomail.no

With Greetings,

May-Len Skilbrei

Vedlegg 3 Intervjuguide ledere

Intervjuguide arbeidsforhold ved strippeklubber, arbeidsgivere

Dette er en guide som angir hvilke spørsmål vi gjerne vil ha svar på, men intervjuene vil ikke bære preg av at vi stiller dem i denne rekkefølgen eller på denne måten, men er i stedet en sjekkliste for intervjuet.

1. Når ble bedriften din etablert?
2. Hva slags bedrift er dette registrert som (forretningsområde/organisasjonsform)?
 - a. Har det vært samme type virksomhet hele tiden, eller har du endret retning?
3. Hva var klubbens omsetning i 2011?
4. Eier du bedriften sammen med noen? I så fall hvem og hvorfor?
5. Hvilken virksomhet drives i selskapet?
 - a. Bare stripping, eller annen type virksomhet også?
6. Har du erfaring med å drive andre typer bedrifter?
7. Har markedet for stripping endret seg noe i den tiden du har holdt på med dette?
8. Er det noen kontakt mellom ulike strippeklubber?
9. Hva er forholdet mellom de utenlandske organiserte og de norske strippeklubbene?
10. Hvordan skaffer du kunder?
 - a. Erfaring med internettannonsering?
11. Hvor mange ansatte har du?
12. Er stripperne ansatt hos dere eller leier dere dem inn?
13. Har dere både mannlige og kvinnelige strippere?
 - a. Hvorfor ble det slik?
 - b. Kunne du tenke deg å ha flere mannlige/kvinnelige strippere?
14. Hvordan bor de ansatte?
 - a. Hjelper dere til med å skaffe bolig? Bidrar dere økonomisk?
15. Hva er de ansattes arbeidstid?
 - a. Heltid/deltid
 - b. Dag/kveld
 - c. Jobber de mer i enkelte perioder enn andre?
16. Hva inngår i deres jobb?
 - a. Servering? Vertinne? Private fester?

17. Kan de selv velge fritt hva som inngår i jobben deres?
18. Hva utgjør den faste lønnen?
19. Er det noen tilleggslønn eller provisjon?
 - a. Kan de velge mellom fast lønn eller provisjon?
 - b. Får de feriepenger?
20. Hvordan utbetales lønnen?
21. Hvordan har lønnsutviklingen vært de siste årene og hvordan tror du den blir framover?
22. Hvordan har du rekruttert dine ansatte?
 - a. Har det endret seg over tid hvordan du ansetter nye?
23. Hvilke land kommer dine ansatte fra?
 - a. Hvor mange kommer fra hvilke land?
 - b. Hvorfor er sammensetningen slik?
24. Hva slags oppholdstillatelse har dine ansatte?
 - a. Er det noe de har ordnet selv? Du? Byrå?
 - b. Hvordan synes du denne ordningen passer arbeidet her?
25. Hva er alderen på de som jobber her?
 - a. Hva skyldes denne sammensetningen?
 - b. Hadde du foretrukket om de ansatte var eldre/ynge?
26. Hvordan tror du dine ansatte forholder seg til jobben sin?
 - a. Midlertidig/permanent?
 - b. Flaut/skadelig eller stolt?
27. Hvem er den typiske strippeklubb-kunden?
 - a. Alder/landbakgrunn/utdanning/inntekt
28. Hvordan tror du kundene forholder seg til det dere tilbyr?
 - a. Etterspør de prostitusjon?
29. Klager de ansatte på hvordan kundene oppfører seg?
30. Hva gjør dere for å beskytte de ansatte for ubehageligheter og trakassering?
31. Mange vil mistenke strippeklubber for å være fordekt prostitusjon eller være en arena hvor personer som selger og kjøper sex kommer i kontakt med hverandre, har du noe kjennskap til det strippere bruker strippeklubber slik? Har du kjennskap til slikt i andre klubber?
32. Har dere som arbeidsgiver tatt noen skritt for å sørge for at prostitusjon ikke finner sted i forbindelse med klubben?
 - a. Har deres innstilling til dette endret seg etter at sexkjøp ble forbudt i 2009?
33. Jeg kjenner selv godt til hvordan enkeltpersoner både har drevet strippeklubber og massasjeinstitutter der det foregikk prostitusjon, hvor utbredt tror du slik organisering er i dag?

Vedlegg 4 Intervjuguide dansere

Intervjuguide arbeidsforhold ved strippeklubber, ansatte

Dette er en guide som angir hvilke spørsmål vi gjerne vil ha svar på, men intervjuene vil ikke bære preg av at vi stiller dem i denne rekkefølgen eller på denne måten, men er i stedet en sjekkliste for intervjuet.

1. Når begynte du på denne klubben?
2. Hva var foranledningen til at du begynte her?
 - a. Svarte du på en annonse?
 - b. Kjente du noen som jobbet her fra før?
 - c. Har du jobbet med stripping tidligere
 - d. Er du fornøyd med å jobbe med stripping?
3. Hva slags kontrakt er du ansatt på?
 - a. Hvem utformet kontrakten?
 - b. Har kontrakten endret seg?
 - c. Er det samsvar mellom kontrakten du mener du inngikk og de arbeidsforholdene du har?
 - d. Er du fornøyd med kontrakten din?
4. Jobber du for en agent/et byrå?
 - a. Hva er avtalen din med denne?
 - b. Hvordan kom du i kontakt med dem?
 - c. Kjenner du andre som jobber for/med dem?
 - d. Er du fornøyd med avtalen med dem?
5. Hva slags oppholdstillatelse har du (for dem det er relevant for)?
 - a. Har du vært i Norge før?
 - b. Hjalp noen deg med dette?
 - c. Passer denne tillatelsen med innholdet i arbeidet ditt?
6. Hva er innholdet i jobben din?
 - a. Utfører du bare stripping, eller andre typer oppgaver også?
 - b. Har innholdet vært det samme hele tiden, eller har det endret seg?
 - c. Er du fornøyd med innholdet?
7. Har du erfaring med å selge sex?
 - a. Opplever du et press fra kundene om å selge sex?
 - b. Opplever du et press fra sjefen eller kolleger om å selge sex?
 - c. Hva er reglene for kontakt med kundene/gjestene her?
 - d. Endret reglene seg da prostitusjonskjøp ble forbudt i januar 2009?

8. Hvilke andre typer jobber har du erfaring med?
9. Har markedet for stripping endret seg noe i den tiden du har holdt på med dette?
10. Er det noen kontakt mellom ulike strippeklubber?
11. Hva er forholdet mellom de utenlandske organiserte og de norske strippeklubbene?
12. Hvordan skaffer klubben kunder?
13. Hvor mange jobber det her?
14. Er dere både mannlige og kvinnelige strippere her?
 - a. Hvorfor ble det slik?
 - b. Kunne du tenke deg å ha flere mannlige/kvinnelige strippere?
15. Hvordan bor du?
 - a. Hjelper klubben/agenten/kolleger/andre til med å skaffe bolig?
 - b. Bidrar de økonomisk?
16. Hva er din arbeidstid?
 - a. Heltid/deltid
 - b. Dag/kveld
 - c. Jobber du mer i enkelte perioder enn andre?
17. Hva inngår i jobben din?
 - a. Servering? Vertinne? Private fester?
18. Kan du selv velge fritt hva som inngår i jobben din?
19. Hva utgjør den faste lønnen?
20. Er det noen tilleggslønn eller provisjon?
 - a. Kan du velge mellom fast lønn eller provisjon?
 - b. Får du feriepengar?
21. Hvordan utbetales lønnen?
22. Hvordan har lønnsutviklingen vært de siste årene og hvordan tror du den blir framover?
23. Hvordan ble du rekruttert?
 - a. Har det endret seg over tid hvordan klubben ansetter nye?
24. Hvilke land kommer kollegene dine og sjefen din fra?
 - a. Hvor mange kommer fra hvilke land?
 - b. Hvorfor er sammensetningen slik?
 - c. Har dette endret seg over tid?
25. Hva er alderen på de som jobber her?
 - a. Hva skyldes denne sammensetningen?
 - b. Hadde du foretrukket om de ansatte var eldre/ynge?
 - c. Hvor gammel er du?
26. Hvordan forholder du deg til jobben din?
 - a. Midlertidig/permanent?
 - b. Flaut/skadelig eller stolt?

27. Hvem er den typiske strippeklubb-kunden?
 - a. Alder/landbakgrunn/utdanning/inntekt
 - b. Kan du beskrive en plagsom kunde?
 - c. Kan du beskrive en god kunde?
28. Hva gjør sjefen for å beskytte dere fra ubehageligheter og trakassering?
29. Mange vil mistenke strippeklubber for å være fordekt prostitusjon eller være en arena hvor personer som selger og kjøper sex kommer i kontakt med hverandre, har du noe kjennskap til det strippere bruker strippeklubber slik? Har du kjennskap til slikt i andre klubber?
30. Jeg kjenner selv godt til hvordan enkeltpersoner både har drevet strippeklubber og massasjeinstitutter der det foregikk prostitusjon, hvor utbredt tror du slik organisering er?

Organisering, vilkår og hverdag i norske strippeklubber

Hvordan organiseres strippeklubbene? Hva slags vilkår tilbys kvinner som danser i disse klubbene, og hva synes de selv om disse vilkårene? I denne rapporten diskuterer vi spørsmål omkring organisering, vilkår og hverdag i klubbene, med et blikk for hvordan makt utøves og seksualitet håndteres. Rapporten er basert på intervjuer med ledere, dansere og andre ansatte på strippeklubber i Norge, observasjon i klubbene og gjennomgang av kontrakter og reglene som forplikter klubben og danserne.

Fafo
Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2013:19
ISBN 978-82-324-0003-4
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20309